

**SURİYE İÇ SAVAŞI
AKTÖRLERİNİN AĞ BAĞ
TEORİSİ YÖNTEMİYLE
İNCELENMESİ**

Hakan UZUN

BALGAT ÇALIŞMALARI

Editör: **Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL**, ANKASAM Başkanı

Editör Yardımcısı: **Kadir Ertaç ÇELİK**

Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ - Ufuk Üniversitesi
Dr. Abdu Muhammed ALI • Dilla Üniversitesi
Prof. Dr. Muthana AL-MAHDAMI • Bağdat Üniversitesi
Dr. Aiderbek AMİRBEK • Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR • Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kuralai BAİZAKOVA • Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN • Yıldırım Beyazıt Üni. Ulus. İliş. ve Str. Araşt. Merkezi
Prof. Dr. Yelda DEMİRAG • Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Giray Saynur DERMAN • Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN • Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Elnur Ahmed el-Nur EZZAKİ • Assayha Journal
Prof. Dr. Edward FOSTER • Stevens Teknoloji Enstitüsü
Doç. Dr. Sarmad Zeki HAMED • Nahreyin Üniversitesi
Doç. Dr. Shahina İBRAHİMOVA • Taşkent Devlet Şarkiyat Enstitüsü
Prof. Dr. C. Sencer İMER • Hacettepe Üniversitesi
Dr. Mehmood Ul Hassan KHAN • Defence Journal
Doç. Dr. Abdugani MAMADAZİMOV • Tacikistan Ulusal Siyaset Bilimciler Birliği
Yrd. Doç. Dr. Zhanat MOMINKULOV • Uluslararası Türk Akademisi (TWESCO)
Prof. Dr. Nabizhan MUKHAMMEDKHAN • Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ONAT • Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan B. PAKSOY • Baker Üniversitesi
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN • Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Farhat TOLİPOV • Özbekistan Bilim Kervanı Enstitüsü Başkanı
Prof. Dr. Refik TURAN • Türk Tarih Kurumu Başkanı-Gazi Üniversitesi

Tasarım: **Abdul Rahim QAYYUMİ**

Kapak Tasarım: **Sami BURGAZ**

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Yayın No: 1

Balgat Çalışmaları No: 1

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ehlibeyt Mah. Tekstilciler Cad. Sümer İş Merkezi 15/17 Balgat, Çankaya

Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

EDİTÖR NOTU

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) tarafından yayımlanan araştırmalar serisi olan Balgat alışmaları, genel olarak uluslararası ilişkiler alanına odaklanmaktadır. Özellikle bölgesel ve işlevsel konuları teorik altyapısı ve tarihsel arka planıyla analiz eden çalışmalara öncelik verilmektedir. Bu bakımdan Balgat alışmaları betimsel araştırmalardan çok analitik araştırmaları ele almaktadır. Siyaset bilimi, ekonomi, ilahiyat ve sosyoloji vs. disiplinlerini kapsayan inter-disipliner bir anlayışla hazırlanan ve uluslararası ilişkiler, jeopolitik ve genel olarak siyaset bilimindeki kuramsal tartışmaları konu edinen çalışmalara ağırlıklı olarak yer verilmektedir. Dolayısıyla, Balgat alışmaları uluslararası kriz ve siyaset/politika çalışmaları bağlamında eleştirel ve çok disiplinli yaklaşımıyla yeni dışünce tarzları oluşturmayı hedeflemektedir.

TAKDİM

Suriye Krizi her ne kadar 2016 yılının son günlerinde yaşanan Moskova Zirvesi ve 2017 yılının ilk ayında gerçekleşmesi beklenen Astana Zirvesi ile birlikte bir çözüm sürecine girmiş olsa da yeni yılda da gündemdeki yerini korumaya devam edeceğine ilişkin güçlü sinyaller vermektedir. Bu sebeple ANKASAM olarak ilk çalışmamızı güncelliğini devam ettirecek bu konu üzerinde yapmaya ve karşınıza bu şekilde çıkmaya karar verdik.

Siyaset Bilimci Hakan Uzun tarafından ANKASAM için kaleme alınan bu çalışmada; ilk etapta Suriye İç Savaşı geçmişten gelen sorunlar ve günümüzde ortaya çıkan özgürlük dalgasının doğrudan bir sonucu olarak ele alınmakta, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra bölgede oluşturulan yapay sınırlar, baskıcı rejimler ve anlaşmazlıklar temeline kurulu ilişkiler bağlamında bir değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Böylece, Sykes Picot'nun 100. yılında yaşanan gelişmelerin tarihsel arka planı kronolojik bir bakış açısıyla ortaya konulmak suretiyle Suriye İç Savaşı'na giden sürece ve Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'a açıklık getirilmektedir.

Bu raporda, Suriye İç Savaşı ve bu savaşta yer alan aktörlere yönelik olarak, Türkiye'de pek başvurulmayan farklı bir analiz yöntemine ve teoriye başvurulmuş; "ağ bağ teorisi" kapsamında ve bunların sonucunda elde edilen verilere göre bu iç savaşta kilit konumda olan aktörlerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. ANKASAM tarafından yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı konusunda en ufak bir tereddüdümüz söz konusu değildir.

ANKASAM önümüzdeki süreçte bu tür çalışmalarıyla fark yaratmaya devam edecektir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL
ANKASAM Başkanı

YAZAR HAKKINDA

2009 yılında Gazi Üniversitesi İşletme Eğitimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 2013 yılında, Yüksek Lisans derecesini Gazi Üniversitesi İşletme Eğitimi Bölümünden “Kargo Taşımacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHS ve TOPSIS Yöntemi” başlıklı teziyle almıştır. Doktora çalışmalarına Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde devam etmektedir. Akademik düzeyde çeşitli makaleleri, raporları ve diğer çalışmaları bulunan Hakan UZUN, özellikle İran ve Suriye üzerine ekonomi-politik çalışmalar yapmaktadır. İş hayatıyla ilgili olarak Sermaye Piyasaları Mevzuatı, Türkiye-AB ilişkileri ile hibe programları, İslami finans piyasası araçları, stratejik planlama, Latin Amerika siyaseti, Türkiye ekonomisi, özelleştirme uygulamaları ve daha birçok konuda çalışmaları ve uzmanlık sertifikaları vardır. İyi derecede İngilizce bilen Hakan UZUN evlidir.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ANKASAM	:Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
DAEŞ	:Irak Şam İslam Devleti
HDP	:Halkların Demokratik Partisi
IEK	:Irak El-Kaidesi
İİD	:Irak İslam Devleti
İŞİD	:Irak Şam İslam Devleti
İİT	:İslam İşbirliği Teşkilatı
MKÖ	:Müslüman Kardeşler Örgütü
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OHCHR	:Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the United Nations High Commissioner)
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PYD	:Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
SDG	:Suriye Demokratik Güçleri
SMDK	:Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	:Suriye Ulusal Konseyi
UKK	:Ulusal Koordinasyon Komitesi
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
YPG	:Halk Koruma Birlikleri (Yekîneyen Parastina Gêl)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 9

Suriye'nin Kısa Tarihi (1900-2015) | 10

BEŞAR ESAD DÖNEMİ VE SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI | 12 OPERASYONLARIN AŞAMALARI | 17

İç Savaşın Yapısı | 18

Suriye İç Savaşı'nda Aktörler | 21

Suriye'de Öne Çıkan Gruplar ve Oluşumlar | 21

Suriye Ulusal Konseyi | 21

Ulusal Koordinasyon Komitesi | 22

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) | 23

Suriye Türkmen Birlikleri | 24

İslami Hareketler | 26

Suriye Vatanseverler Grubu | 26

Kürtler ve Demokratik Birlik Partisi | 27

Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) | 29

Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu (SMDK)|30

Diğer Etkin Gruplar | 31

Suriye'deki Uluslararası Aktörler | 32

Suriye İç Savaşı'ndaki Uluslararası Örgütler | 35

SON DURUM | 38

Suriye İç Savaşı'nda Yer Alan Aktörler Arasındaki İlişkiler | 41

AĞ BAĞ ANALİZİ | 44

UCINET Üzerinden Yapılan Analizler | 46

Yapısal Boşluk (Structural Hole) Analizi | 48

Merkezlilik (Centrality) Analizleri | 49

Köprü (BonacichPower / Beta Centrality) Analizi | 52

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME | 53

KAYNAKLAR | 55

GİRİŞ

Tunus'ta başlayıp zamanla bölgenin diğer ülkelerine yayılan Arap Baharı'nın etkisi 2011 yılından itibaren Suriye'ye de yayılmıştır. Başlarda halk göstericilerine sert müdahale edilmezken zamanla rejimin tepkisi sertleşmeye başlamıştır. Halk hareketi, rejimin sert müdahalesinden sonra silahlanmaya gitmiştir. Böylece iç savaş başlamıştır. Özellikle ortaya çıkan çatışmanın bir iç savaşa dönüşmesinden sonra olay uluslararası bir yapıya bürünmüş, diğer ülke ve birlikler çatışmalara müdahil olmaya başlamıştır. Libya'dan Mısır'a kadar pek çok diktatörün devrildiği hareketler sadece Tunus'a demokrasi getirmiştir. Halkın diktatörlerin devrilebileceğini gördüğü Arap Baharı'nın halen devam ettiğinin söylenmesi gerekir. Halkın Arap Baharı'ndan aldığı cesaret ile yönetenler; siyasal sistemleri çoğunluğun kararları doğrultusunda kurmak zorunda kalacaklardır.

Irak'ta ortaya çıkan ve zamanla Suriye'de de mevzi ve bölge kazanıp, başlarda El-Kaide adına hareket eden ve zamanla bağımsız bir yapıya bürünen DAESH savaşın boyutlarını değiştirmiştir. DAESH, Suriye İç Savaşı'nın hem boyutunu hem de geleceğini etkilemiştir. Libya İç Savaşı'nda dışlanıp, kandırıldığına inanan Rusya, İran ve (daha az görünür olan) Çin her ne olursa olsun Suriye rejimini desteklemeye devam etmektedir. Bu destek sadece askeri nitelikte olmamakla birlikte; kendini siyasi ve doğrudan müdahale olarak da göstermektedir.

Suriye'de var olan bu ekonomik zorluklara; ayaklanmaların başlamasından sonra elektrik kesintileri, petrol ve ocak gazında sıkıntılar, temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarındaki hızlı artışın da eklenmesi, ülkedeki yoksulluğu daha da hissedilir hale getirmiştir. (OHCHR, 2012). Siyasal baskılar ile ekonomik zorluklar her ne kadar bastırılmaya çalışılmış olsa da Arap Baharı'nın verdiği cesaret ile Suriye'de sistemden dışlanmış olan halk başkaldırmıştır. Ayrıca dışarıdan bakıldığında mezhep çatışması olarak görülen savaş temelinde ikinci sınıf insan muamelesi görenlerin bir başkaldırı hareketi olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın amacı, Suriye İç Savaşı'na müdahil olan aktörleri ve aktörler arasındaki ilişkileri masaya yatırmaktır. Bundan dolayı aktörler arasında iç ve dış olarak ikili ayrıma gidilmiş olup hangi aktörlerin baskın role büründüğü ile hangi aktörlerin stratejik öneme sahip olduğu analiz edilmiştir. Aynı zamanda çalışmada uluslararası örgütlerin iç savaştaki rolleri ve geleceğe dair perspektifi açıklanmıştır. Son zamanlarda Rusya müdahalesi ve Amerikan önderliğindeki koalisyon tarafından gerçekleştirilen saldırılar sonucunda iç savaş daha da karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Analiz için UCINET paket programından yararlanılmış olup çalışmanın mantıksal çerçevesi ağ bağ analizi yöntemi ve uygulaması ile oluşturulmuştur.

Suriye'nin Kısa Tarihi (1900-2015)

Başkenti Şam olan Suriye Arap Cumhuriyeti (Al Jumhuriyah al Arabiyah as Suriyah), 1946 yılında Fransız mandasından ayrılmış olup, 17 Nisan 1946 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur. 1963 yılından bu yana askeri rejim altındaki cumhuriyet yönetimiyle idare edilmektedir. Beşar Esad, 17 Temmuz 2000 tarihinden itibaren devlet başkanlığı görevini yürütmektedir. Suriye, 1940 ve 1950 yılları arasındaki 10 yıl boyunca, darbeyle yönetime gelen başkanlar tarafından yönetilmiştir. Daha sonra Mısır ile birleşip, Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) oluşturulmuş, ancak bu cumhuriyet uzun ömürlü olmamıştır. Bu arada Baas Partisi gücünü ve ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Hafız Esad yönetime gelene kadar Suriye'de hedefine ulaşan ya da ulaşamayan 15'ten fazla darbe yaşanmıştır (Zisse, 2000, s. 115).

Hafız Esad yönetimi Suriye yapılanmasının temeli olmuştur. 1967 ve 1973 yıllarında Suriye topraklarının bir kısmının (Golan Tepeleri ve Kunaytra) İsrail tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanan Arap-İsrail Savaşları yaşanmıştır. Bunun sonucunda muhalefet güçlenerek İslami eğilimli (Müslüman Kardeşler Örgütü-MKÖ) hareketleri ve Hafız Esad'ın da tabi olduğu Alevi cemaatleri hedef almaya başlamıştır. Hafız Esad'ın yönettiği Alevi Devleti'ne olan düşmanlığın boyutu suikast girişimlerine kadar ulaşmıştır. Devlet ise, Rıfat Esad'ın

başkanlığı altındaki savunma tugayları ile bunlara cevap vermiştir. 1980 yılındaki Esad’a yönelik suikast girişimi başarısız olmasına rağmen, bu suikasttan dolayı Palmira Hapishanesi’nde yüzlerce muhalif öldürülmüştür. 1982 yılının şubat ayında Hama ayaklanmış ve bir hafta içerisinde yüzlerce kişi öldürülmüş, daha sonra güvenlik güçleri şehre girerek kontrolü ele almıştır.

Baba Esad, oğluna Arap-İsrail meselesi, işgal altındaki Golan Tepeleri, Lübnan’daki Suriye askerî varlığının geleceği ve Suriye’nin siyasi durumundaki belirsizlik gibi ağır ve çok sorunlu bir miras bırakmıştır. Buna Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Irak’ı işgal etmesi ve yeni Ortadoğu haritasındaki belirsizlikleri de ilave etmek gerekmektedir (Erciyes, 2004, s. 52-53).

BEŞAR ESAD DÖNEMİ VE SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

Beşar Esad, babası Hafız Esad'ın ölümünün ardından 2000 yılında Suriye'de iktidarı ele almıştır. Beşar, 11 Eylül 1965 tarihinde Şam'da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. Tıp eğitimi görmesinin ardından 1992 yılında İngiltere'ye gitmiş; 1994 yılında geri dönmüştür. Aynı yıl Suriye'de bilgilendirme etkinliği başlatmış ve “Suriye Bilişim Derneği” Yönetim Kurulu Başkanı seçilmiştir (Mercan, 2012, s. 95).

10 Haziran 2000 tarihinde babasının ölümüyle Beşar Esad'ın iktidara gelmesi, Suriye tarihinde bir dönemin sonunu ilan eden ve yeni bir aşamanın başlangıcını vadeden hassas bir kilometre taşıdır. Yüksek eğitiminin iki senelik kısmını Londra'da tamamlayarak bir doktor olarak yetişmiş Beşar'ın devlet başkanı olması bazı soru işaretlerini beraberinde getirir de Batı düşüncesine ve küreselleşmenin değerlerine aşina olan genç bir liderin Suriye yönetimine gelmesinin, ülkenin geleceği konusunda içeride ve dışarıda olumlu beklentilere yol açtığı görülmüştür. (Yılmaz, 2011, s. 23).

17 Mart 2011 tarihinde Suriye Devlet Başkanı Esad'ın idaresi devam ederken, “Suriye'nin güneyinde yer alan ve daha sonraki safhalarda “Devrimin Beşiği” olarak anılacak olan “Deraa” şehrinde ortaya çıkan gösteriler, kısa sürede ülke çapına yayılmıştır. Hükümet gösterilere geniş çaplı tutuklamalar, işkenceler, polis şiddeti ve sansürle cevap vermiş; fakat gösteriler büyümeye devam etmiştir (BBC News, 2012). Nisan ayının sonuna doğru Beşar Esad, direnen şehirler ve kasabalara karşı büyük ölçekli askerî bir harekât başlatmış, harekâta tanklar, piyadeler ve ağır silahlı birlikler katılmış, tüm bunlar kısa sürede önemli ölçüde sivil can kayıplarına neden olmuştur (Alsayadi, 2014, s. 10).

2010 yılının aralık ayında Tunus'ta hükümet karşıtı gösteriler başlamış ve bu gösteriler, Suriye de dâhil olmak üzere Arap

Dünyası'na yayılmıştır. Suriye, Filistin konusunda İsrail ve ABD karşıtı en sert söylemi kullanan ülke olması ve güçlü azınlık rejimine karşı çıkacak örgütlü bir muhalefetin olmaması noktalarında isyanların yaşandığı diğer Arap Ülkeleri'nden ayrılmıştır. Bu iki husus, Esad'ın muhtemel gelişmeler karşısında kendini güvende hissetmesine neden olmuştur. Çünkü Esad'a göre, “diğer Arap ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Suriye'nin dış politika eğilimi ile halkın inanç ve çıkarları arasında bir örtüşme ve uyum olması, rejimin halkın nazarındaki meşruiyetini arttırmaktadır” (Alarabiye, 2011).

Olayların ilk altı ayı boyunca Suriye'deki ayaklanmanın iki ana özelliği göze çarpmaktadır:

1. Barışçıl bir devrim olması ve silahlı muhalefete karşı çıkılması. Bu durum, Esad güçleri tarafından ablukaya alınan kentlerde ölü sayısı binlerle ifade edilmeye başlanınca kısmi olarak ortadan kalkmıştır.
2. Halkın tek yürek olduğunun ifade edilmesi. Esad, ayaklanmayı mezhepler arası çatışmaya çevirmek istemiştir. Ancak buna karşı muhalefet, tüm etnik ve dinî azınlıklara çağrı yaparak bazı önde gelen isimleri saflarına katmıştır. Devrimin sloganlarından biri de “Mezhepçiliğe Hayır” olmuştur (Aljazeera Studies, 2013).

Suriye Devrimi 2012 yılının ilk günlerinde ayaklanmalar yoluyla büyüyerek, başkent Şam ve ülkenin en büyük şehri Halep'e sıçramıştır. İsyen, yakın dönemde başlayan ve bir ay süren grev dalgasıyla gittikçe güçlenmiştir (Alsayadi, 2014, s. 11).

Suriye İç Savaşı, yönetim muhalifleri tarafından insan hakları, demokrasi gibi amaçlarla başlatılmış olsa da uluslararası tarih, olay ve ilişkiler süreci incelendiğinde aslında iç savaşı destekleyen ve alt yapısını oluşturan başka nedenler bulunmaktadır (Abuhasan, 2013, s. 60). Bölgenin tarihsel zenginliği olan çok yönlü farklılıklar, küresel güçler tarafından bölgesel gerilim için kullanılmaktadır. Bölgeler arası düşmanlık politikası için; dinsel gerilim, mezhepsel gerilim, enerji-petrol gerilimi, emperyal ülkeler arası gerilim, etnik gerilim, modernite-geleneksel gerilim, laiklik-din gerilimleri gerekmektedir (Nergüz, 2012).

Ayaklanmaların ilk kıvılcımı, Şam'daki bir markette meydana gelen olayla ateşlenmiştir. Daha sonra, Suriye'nin güneydeki Dera bölgesinde, bir karakol amirinin tutuklanan çocuklara işkence yapması sonucunda, bölgenin önde gelen kabile başkanlarının çocukları karakoldan çıkartmaya çalışması ancak aşağılayıcı tavırlarla karşılaşmaları olayları tetikleyen ikinci adım olmuştur. Bu olaylar Dera bölgesinde, rejime karşı bir ayaklanma halini alarak kendini göstermiştir. Çok kısa bir zaman sonra da Suriye toplumuna sıçramış ve ülkenin farklı yerlerinde toplumsal ve siyasi ayaklanmalar başlamıştır. Daha sonra Suriye rejimine ait güvenlik güçleri, bu tür olaylarda aşırı kuvvet kullanmıştır. 30 Mart 2011 tarihinde Esad'ın Suriye halkının isteklerini ve beklentilerini karşılaması beklenirken yaptığı bir konuşma hayal kırıklığıyla sonuçlanmış ve bu sayfa kapatılarak olayların sürdürüldüğü yeni bir sayfa açılmıştır (Abuhasan, 2013, s. 61).

Bu yeni açılan sayfada dikkat çeken ilk husus “Cuma”lardır. Suriye İç Savaşı'nda cumaların aşaması; 01 Nisan 2011 “Şehitler Cuması”, 08 Nisan 2011 “Direnç Cuması”, 15 Nisan 2011 “Meydan Okuma Cuması” ve 22 Nisan 2011 “Muazzam Cuma” olarak dört cumadan ibarettir. Bu rejime karşı düzenlenen cumaların en kanlısı “muazzam cuma” olmuştur. Buna “Kanlı Cuma” ismi de verilmektedir. Çünkü bu cumada, rejim tarafından 48'i Şam ilçelerinde, 31'i Dera ilindeki İzra şehrinde, 27'si Humus şehrinde, 5'i Hama şehrinde ve 1'i Lazkiye şehrinde olmak üzere toplam 112 gösterici öldürülmüştür. Bu arada rejim aleyhtarı sloganların yayılmaya başlamasına rağmen Şam, Meydan ve Humus'taki gösterilerde ve Deyrizor şehrindeki protestolarda net bir tavır konulamamasından dolayı genel bir duruş sağlanamamıştır (Mustafa, 2011).

Toplumsal nitelikteki bu olayları bastırmak için Suriye rejimi, askeri ve güvenlik güçlerini maksimum seviyede kullanmış, toplumun dini duygularını hiçe sayacak şekilde Hz. Ömer Camisi'nin basılması gibi büyük hatalar yapmıştır. Ancak bu uygulamalara rağmen, Suriyeli göstericiler, protesto hareketlerine manevi güvenilirliği vermiş, temelde barışçıl kalmışlardır (Abuhasan, 2013, s. 61).

2011 yılının nisan ayındaki gelişmeler, Şam şehir merkezine yakın Abbasiyyin Meydanı'nı, Mısır'daki Tahrir Meydanı'na dönüştürme çabaları şeklinde görülmüştür. Bu durum, Baas Partisi'ne olan saygının azaldığını ve “büyük yüz kişi” egemenliğine karşıtlığın yüksek seviyelere ulaştığını göstermektedir. Protesto hareketleri Dera ve Doma şehirleri, küçük şehirler ve Humus küçük çevresinden başlayarak genişleme ve yayılma hususu ile aşağıdaki özelliklere sahiptir (Abuhasan, 2013, s. 64-66):

- **Çevrecilik:** Küçük ve orta derecede şehirler ile Şam çevreleri ve Humus'un çevre mahalleleri.
- **Şiddetlilik:** Güvenlik güçleri ve üçüncü taraf olarak adlandırılan direnişçilerle yaşanan çatışmalar.
- **Yoğunluk:** Şehitler Cuması'na katılanların sayısı 150 bin kişiye, Muazzam Cuma'daki sayı 400 bine kadar ulaşmıştır.
- **Siyasi ve mezhepsel gerginlik:** Siyasi gerginlik, özgürlük sloganları yerine, rejimin devrilmesi yönünde sloganlara geçilmesiyle tırmanmıştır. Mezhep gerginlik ise, çok sayıda mezhebin bir arada görüldüğü şehirlerde (Lazkiye, Ceble, Banyas ve Humus şehirleri gibi) başlamıştır.
- **Dayanışmacılık:** Aşiret ortamında yaşayanlar küçük şehirlerde birbirlerini devlete karşı desteklemiştir.
- **Barişçılık:** Silah kaçakçılarıyla yaşanan çatışmalar ve Dera'da, “Dera Ayaklanma Örgütü”nün ilkel ve savunma amaçlı hafif silahlanmaları haricinde, gösteriler barişçıl bir havada gerçekleşmiştir.
- **Örgütçülük:** Bu aşamada gösteriler ve protesto hareketleri yarı örgütlenmeye giderek özellikle bütün protesto hareketlerinin merkezi ve en çok kaybın verildiği yerler olan Dera ve Doma illerinde halk komiteleri kurulmaya başlamıştır.

Suriye'deki ayaklanmanın temel nedenleri şu şekilde özetlenebilir: Siyasi hayatın gereğince olmaması, ekonomik durgunluğun ve yoksulluğun yayılması, yöneten partinin din düşmanlığı, insan haklarına saygı duyulmaması, özgürlüklerin sınırlandırılması, iktidarın babadan oğula veraset ile intikali, yetkinin bir zümrenin elinde kalması, Beşar Esad'ın vaat ettiği düzeltmeleri yerine getirmemesi ve buna ilave olarak diğer Arap Ülkeleri'nde yaşanan ayaklanmalar ve Suriye halkının bunları örnek almasıdır (Altavbe, 2012).

OPERASYONLARIN AŞAMALARI

7 Ağustos 2011 tarihinde rejimin güvenliğindeki zafiyetin giderilmesi için Suriye askerleri devreye sokulmuştur. Protesto eylemlerinin bütün şehirleri kuşatması sonucu, rejim karşıtlarının tutuklandığı bölgelerde olaylar daha fazla artmış ve olaylardan kaçan insanlar komşu devletlere göç etmeye başlamışlardır. Yukarıda da anlatıldığı gibi, halk üzerine uygulanan baskı ve zorlama yoğunlaştıkça, protestolar da buna paralel olarak artmıştır. Bu şekilde olayların büyümesi, yoğunlaşması, ısrarla devam etmesi ve çevreden merkeze -özellikle Şam gibi büyük nüfuslu şehirlere- yayılması sonucunda, Suriye ordusunun olayları bastıramaması ve göstericilerin evlerine dönmemesi, rejimin dönüşü olmayan bir yola girdiğini göstermektedir (Abuhasan, 2013, s. 65).

Suriye’de yaşanan bu olayları altı maddede toplamak mümkündür (Abuhasan, 2013, s. 66-68):

- **Genel halk gösterileri:** Protesto hareketlerinin en yüksek aşaması olan genel isyan, Hama, Deyrizor ve İdlib gibi şehirlerde görülmüştür.
- **Silahlı isyan:** Bu gelişme Cesri Şoğor’da görülmüştür.
- **Genel grev:** Özellikle İdlib şehrinde meydana gelmiştir.
- **Binlik halk gösterileri (bin kişi ve üzeri gösterici):** Selmiye ve Medeniye şehirlerinde yaşanmıştır.
- **Bölgesel halk gösterileri:** Deyr Zor şehrindeki Özgürlük Meydanı ve Hama Asi Meydanı’nda yaşanmıştır.
- **Mezhep çatışmaları:** Özellikle çok dinli ve mezhepli şehir ve bölgelerde ortaya çıkmıştır. Lazikiye, Cibleh, Banyas şehirlerinde, Hama’nın batı ilçelerinde, Humus ve ilçelerinde görülmüştür. Yaşanan olaylar sonucunda Alevilerin yanı sıra farklı din ve mezhepten olan azınlıklar başka bölgelere göç etmişlerdir. Bu şekilde mezhep ayrımcılığı ve nefret ortaya çıkmıştır.

Suriye’de protesto ve gösteri hareketlerinin (medeni isyan, genel grev, barışçı halk gösterileri ve sivil eylemler) yoğun şekilde yaşanmasının yanı sıra, istila, sabotaj, klasik silahlı köylü isyanı ve mezhepsel gerginlik de halkın psikososyal yapısını oldukça bozmuştur. Bu geçen birkaç aylık sürede, güvenliğe tehdit oluşturan, rejimden korkmayan ve dönüşü olmayan bir yolu takip eden yeni bir Suriyeli insan modeli ortaya çıkmıştır (Abuhasan, 2013, s. 69).

İç Savaşın Yapısı

Fransa’nın çekilmesiyle 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye, 1950’li ve 1960’lı yıllarda arka arkaya askeri darbelere maruz kalarak istikrarsızlıklar içinde yaşamıştır. 1963 yılında yapılan askeri darbe sonrasında, Arap milliyetçiliğini savunan Baas Partisi iktidara gelmiştir. Parti içerisindeki muhalifleri tasfiye eden Hafız Esad, üst düzey askerler ve burjuvazinin desteğini alarak 1971 yılında devlet başkanı seçilmiştir. Esad demokratik görünümlü otoriter bir rejim yaratarak ülkede düzen ve istikrar sağlamıştır. 1973 Anayasası’yla ülkedeki bütün kurumlar üzerinde mutlak bir hâkimiyet sağlayan Esad; aynı anda “Devlet Başkanı”, “Başkomutan” ve “Parti Genel Sekreteri” olmuştur. Devlet başkanının meşruiyetini arttırmak ve yönetimine demokratik bir görünüm vermek için yedi yılda bir devlet başkanlığı seçimi yapılmıştır. Müslüman Kardeşler gibi rejim muhalifi gruplarla 1970 ve 1980’li yıllarda girişilen kanlı mücadeleler, rejimi sağlamlaştırma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Süer, 2012, s. 2).

Suriye, etnik ve dini bakımdan heterojen bir toplum yapısına sahiptir. 22,5 milyon civarında olan Suriye nüfusunun yaklaşık %90’ı Arap, %9’u Kürt ve %1’i de Ermeni, Çerkez ve Türkmen gibi diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık %74’ü Sünni Müslümanlık, %13’ü Nusayrilik, %10’u Hristiyanlık ve %3’ü Dürzilik inancını benimsemektedir (Agency, 2013).

Suriye’de rejimin kimyası ve dayandığı toplumsal taban ülkenin en önemli özelliklerinden biridir. Rejimin elitleri ülkenin %13’ünü oluşturan Nusayri toplumundan gelmektedir. 20. yüzyılın başlarına kadar ülkenin Sünni çoğunluğunun yanında kırsalda tecrit halinde

yaşayan bu kesim, Fransız manda yönetiminin bilinçli politikaları sonucu -özellikle orduya alınarak- toplumda önemli yer edinmeye başlamıştır. Daha sonra Baas Partisi içerisinde de önemli yer edinmişlerdir. Bu durum, Hafız Esad'ın rejimi sağlamlaştırmasında önemli rol oynarken güç mücadelelerinde de dayanışma unsuru olmuştur (Şen Y. , 2013, s. 60). Öte yandan rejimin sadece “Nusayri rejimi” olduğunu söylemek, destek gruplarını yetersiz bir biçimde ifade etmek olacaktır. Yönetimin tepesinde ve etkili yerlerde küçük bir Nusayri grup olsa da rejim çok daha geniş toplumsal bir tabana sahiptir. Suriye rejimi en yukarıdaki küçük bir elit tabaka ile birlikte ülkedeki diğer azınlıklar, birtakım Sünni gruplar, özellikle de Şam ve Halep'teki zengin tacir kesiminden oluşmaktadır. Özellikle Nusayri elit ile Şam'ın Sünni tacir sınıfı arasındaki ittifak, rejimin korunması ve devamında önemli bir unsurdur (Doran, 2011, s. 235).

Beşar Esad'ın yönetime gelmesi değişim umutlarını yeşertse de var olan rejimin devamlılığının esas olduğu kısa zamanda anlaşılmıştır. Suriye'deki mevcut rejimden menfaat elde eden kesimler, değişimden ziyade rejimin devamlılığını esas alan aşamalı bir reform sürecine müsaade etmiştir. Mevcut sistem içerisinde siyasi talepler ya rejimin sunduğu parti sisteminde -yani Baas Partisi liderliğindeki Ulusal İlerici Cephe çatısı altında- dile getirilmiş ya da marjinal olmuştur. Başka bir alternatif var olmamıştır (Kilo, 2011, s. 432-433). Beşar Esad döneminde “çoğulculuk” adı altında sivil toplum örgütlerine, ancak rejimin öngördüğü çerçevede yer verilmiştir. Örneğin, Beşar Esad'ın eşi Esmâ Esad'ın başkanlığındaki “Suriye Tröstü” adlı şemsiye örgüt altında sivil toplum örgütleri yer almıştır (Wieland, 2011, s. 47).

Yeni yönetimle birlikte ortaya çıkan reform ümitleri, mevcut sistemin nimetlerinden yararlanan menfaat gruplarının direnci sonucunda birkaç yıl içerisinde yok olmuştur. Çok partili sisteme geçme gibi demokratikleşme adımları atılarak baskıcı devlet yapılanmasında reformlar yapılmasını sağlayacak adımlar atılamamıştır. Örneğin; çoğulculuk, şiddete başvurmama, muhalefet arasında birlik ve demokratik değişim ilkeleri doğrultusunda Müslümanlar, Hristiyanlar, Kürtler, seküler gruplar ve eski

komünistler bir ittifak oluşturarak 2005 yılının ekim ayında “Şam Deklarasyonu”nu ilan etmişlerdir. Her ne kadar bu deklarasyon sınırlı sayıda katılımcı tarafından imzalanmış olsa da geniş bir kesim tarafından desteklenmiştir. Esad rejimi bu deklarasyonu ABD ve İsrail çıkarlarına hizmet eden bir belge olarak yorumlamış ve muhalif avına çıkmıştır. Pek çok sivil toplum kuruluşu, televizyon kanalı, radyo istasyonu ve internet sayfası yasaklanmış veya kapatılmıştır. Deklarasyonu imzalayan rejim muhaliflerinin bir kısmı hapse atılmış; bir kısmı da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Ulutaş, 2011, s. 89).

Bugün Suriye’de devam eden iç savaşı vekâlet savaşı olarak adlandıran analistler mevcuttur ve sayıları da giderek artmaktadır. Çin, Rusya ve İran üçlüsünün vekâletini Esad Ordusu ve bağlı milisler yüklenmekteyken, rejim karşıtlarına vekâlet verenlerin sayısının fazlalığından ve bunların farklı amaçlarının olduğundan söz edilmektedir (Ischinger, 2012). Asimetrik savaşın jeopolitik şekillendirmedeki rolü konusunda Robert Haddick *“Suriye’de, ufak bir riskle ve mütevazı bir bedelle elde edilebilir şeyler”den söz etmektedir. Bunun için; “Suriye’deki iç savaşın seyrini değiştirmek gibi Washington’un kontrolünden oldukça uzakta bir şeye girişmekten ziyade, ABD’li karar organları Amerika’nın diplomatik konumunu güçlendirmeye ve bölgede ilerideki çatışmalarda kritik rol oynayacak asimetrik savaş becerilerini geliştirmeye odaklanmalıdır.”*

“Sünni müttefikleri ile de koordinasyon hâlinde bir müdahale, kritik ilişkileri ve Amerika ile müttefiklerinin gelecekte ihtiyaç duyacağı asimetrik savaş becerilerini geliştirecektir.” (Haddick, 2013).

Güç mücadelesinde çatışmaların karakteri jeopolitik tasavvurlar paralelinde değişmektedir. Terörist gruplar veya silahlı etnik gruplar, hegemonik mücadele veren devletlerin vekil savaşçıları olarak daha fazla rol almaya başlamışlardır. ABD’de teröre karşı savaş söylemi şekil değiştirmiştir. George Friedman, Başkan Obama’nın terörizme karşı savaş deyiminden haklı olarak vazgeçtiğini, terörizmin bir düşman değil düşman tarafından uygulanma ihtimali olan savaş türü olduğunu ifade etmiştir (Ergün, 2013, s. 55).

Suriye İç Savaşı'nda Aktörler

İç savaşta yer alan aktörler yerel, bölgesel ve uluslararası olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Bu bölümde öncelikle yerel aktörler ele alınmış olup giriş kısmında bölgesel ve uluslararası aktörler tarafından desteklenen grup ve aktörlerin tanıtımı yapılmıştır. Devamında ise bölgesel ve uluslararası aktörler ile söz konusu aktörlerin desteklediği unsurlar açıklanmıştır.

Suriye'de Öne Çıkan Gruplar ve Oluşumlar

“Suriye Krizi” veya “İç Savaşı”nda başlangıçtan günümüze kadar var olan aktörlerin yanısıra son dönemlerde etkili olan aktörler de bulunmaktadır. Bu bölümde özellikle güçlü ve krizin seyrini değiştirebilecek kapasiteye sahip aktörler analiz edilmiştir.

Suriye Ulusal Konseyi

Suriye Ulusal Konseyi (SUK), Suriye'deki muhalefetin oluşturduğu en etkin örgüttür. Suriye dışında bulunan rejim karşıtlarının bulunduğu, 2011 yılının ağustos ayında gerçekleştirilen İstanbul toplantıları sonucu oluşturulmuş ve resmi olarak 2 Ekim 2011 tarihinde kurulmuştur. Başkanlığına ise yine Suriye dışında yaşamakta olan Siyaset Sosyolojisi Profesörü Burhan Galyun getirilmiştir. Kendisini Suriye'nin resmi temsilcisi olarak gören SUK, İstanbul'da gerçekleşen Suriye'nin dostları grubunun toplantısında da Suriye halkının resmi temsilcisi olarak tanınmıştır. Esad rejimini tanımayan SUK, yönetimi devretmesi dışında Esad rejimi ile görüşme yapmama kararındadır (Rapor, Suriye Muhalefeti'nin Aktörleri, 2012).

Suriye Ulusal Konseyi'nin amacı, Esad rejimine karşı çıkan muhalifleri birleştirmek ve onlara destek sağlamaktır. Aynı zamanda Esad rejimi sonrasına da hazırlık yapan konsey, nasıl bir ara dönem izleneceği ve sonrası hakkında da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda yapılan görüşmeler sonucunda demokratik, çoğulcu sivil bir idarenin hakim olduğu ve hukukun üstünlüğünün temel alındığı bir devlet inşa etme hedeflerinin olduğunu ifade etmişlerdir (Rapor, Suriye'de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, 2012).

Birçok ülke tarafından Suriye halkının resmi temsilcisi olarak kabul edilen SUK, Suriye’de en fazla yardım gören muhalif oluşumdur. Batı tarafından da destek gören SUK, Suriye’deki devrim sürecini dış dünyaya kendi bakış açılarından anlatma ve uluslararası sistemi Suriye halkına destek için harekete geçirme vazifesini de üstlenmiştir (Toraman, 2015, s. 70).

Suriye Ulusal Konseyi farklı siyasi grupları da bünyesinde barındırmaktadır. 2005 yılında kurulan Şam Deklarasyonu Grubu ve Müslüman Kardeşler, bu grupların önde gelenlerindendir. Aynı zamanda birçok genç muhalifle birlikte, Kürtler ve Süryanilerin bir kısmı da SUK içerisinde yer almaktadır. Fakat Türkmenlerin, Hristiyanların, Şiiilerin ve Dürzilerin yeteri kadar temsil edilmediği de bilinen bir gerçektir (Slim, 2011).

Suriye Ulusal Konseyi, yeni muhalif oluşumların kurulmasıyla ve aynı zamanda kendi içindeki çekişmeler yüzünden zamanla zayıflamış ve muhalefete liderlik etme özelliğini kaybetmiştir. 2012 yılının kasım ayında SUK’un muhalefetin lideri olamayacağını söyleyen ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, “Suriye’nin bütün kesimleri ve coğrafyası adına konuşabilecek” yeni bir muhalefet lideri bulunması gerektiğini söylemiştir (Suriye Krizi: Muhalif Siyasi Güçler, 2013).

Ulusal Koordinasyon Komitesi

Ulusal Koordinasyon Komitesi (UKK), Baas rejimine karşı olan akademisyen, eylemci ve siyasiler tarafından 30 Haziran 2011 tarihinde kurulmuştur. 6 Ekim tarihinde yaptıkları bir basın toplantısında da konseyin yapısı ve icra komitesi hakkında bilgi verilmiştir (Rapor, Suriye’de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, 2012). Suriye Ulusal Konseyi’nin aksine Suriye içerisinde kurulan ve merkezi Şam’da olan UKK’yı oluşturan gruplar; 13 sol eğilimli siyasi parti ve 3 Kürt partisinin yanında diğer genç eylemcilerden oluşan muhalif gruplardır (Slim, 2011). Komitenin Genel Sekreterliği’ne Hasan Abdulazim getirilmiştir.

Ulusal Koordinasyon Komitesi, birçok yönden Suriye Ulusal Konseyi’nden farklılık arz etmektedir. Örneğin; SUK, Esad rejimini

tanımıyor ve değişmesi gerektiğini savunuyorken; UKK Esad rejimini tanımakta ve rejim tarafından da tanınıp faaliyetlerine izin verilmektedir. SUK, rejimin değişmesi için dış müdahale de dahil her seçeneği değerlendirirken, UKK dış müdahaleye kesinlikle karşı çıkmakta ve Esad'ın kalabileceğini, fakat rejimin diğer unsurlarının değişmesi gerektiğini savunmaktadır (Toraman, 2015, s. 71).

Esad yönetimine karşı tutumu daha ılımlı olan UKK, bu tutumu sebebiyle çeşitli konularda eleştirilmektedir. Hem merkezinin Şam'da bulunması hem de rejimle olan ilişkisi nedeniyle, rejimin kuklası suçlamalarına maruz kalmaktadır. SUK'un UKK'ye eleştirisi ise, kendilerinin gücünü kırmak için kurulan alternatiflerden biri olduğu ve Rusya tarafından oluşturulduğu yönündedir. (Semin & Öztürk, 2012).

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)

Özgür Suriye Ordusu, Suriye Ordusu'ndan kaçan askerler tarafından 29 Temmuz 2011 tarihinde Türkiye'de kurulmuştur. Suriye'de Arap Baharı sürecinde öne çıkan muhalif gruplar arasındaki ilk silahlı yapılanmadır. Yaklaşık 45 bin savaşçısı bulunan ÖSO'nun üyelerinin neredeyse tamamı Sünni'dir. Albay Riyad el-Esad liderliğinde oluşturulan grubun şu an liderliğini Abed El Alia el-Başar yapmaktadır.

Büyük çoğunluğu Sünni askerlerden oluşan ve Suriye'de sivil halkı rejiminden korumayı amaçlayan ÖSO'nun nihai amacı, Esad rejimini yıkmaktır. Bunun siyasi yollarla olmayacağını savunan ÖSO, silahlı mücadeleyi tercih etmekle birlikte diğer cihadist gruplara nazaran daha ılımlıdır. ABD ve Avrupa tarafından desteklenen ÖSO, aynı zamanda Körfez Ülkeleri tarafından da hem askeri hem maddi hem de siyasi açıdan desteklenmektedir (Kais, 2014).

Rejim ile silahlı mücadeleye giren ÖSO, rejim ordusuna ağır kayıplar verdirmiş ve bazı şehirlerde denetim sağlamıştır. Fakat Esad rejiminin sert müdahaleleri rejimin birçok yeri tekrar ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Özellikle son zamanlarda askeri desteği azalmış ve zayıflayarak etkinliğini kaybetmiştir (Sosyal Savaş, 2014).

Tablo 1: Özgür Suriye Ordusu'yla İlintili Gruplar (al-Yassin, 2013).

Suriye Devrimcileri Cephesi (CebhetuSuvvâr-i Suriya)	İdlib Askeri Konseyi, Ahrar ez-Zaviye Tugayı, el-Nasrul-Kadim Tugayı, Ensâr Tugayı, Halep 9. Bölük, Faruk Eş-Şimal Taburu, Ziâbu'l-GâbTugayı, İdlip Şehitleri Tugayı, Ahrârû's-Şimal Tugayı, Rıyâzu's-Salihin Taburu, Şâm Özel Kuvvetler Birliği.
---	---

Hazm Hareketi	Nurettin Zengi Grubu
Güney Cephesi	Mücahitler Ordusu
Beşinci Kolordu	Asala ve Tenmiye Cephesi
Şâm Cephesi	Festakim Kema Umirt

Suriye Türkmen Birlikleri

Suriye Türkmenleri genellikle Türkiye sınırı, Lazkiye, Münbiç, El-Bab, Cerablus, Azez ve Rakka bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ülkenin çoğu bölgesinde -dağınık da olsa- Türkmen yoğunluğu bulunmaktadır. Suriye'deki diğer dinî ve etnik grupların gerçek demografik oranları gibi Türkmenlerin de nüfus oranları tartışmalıdır. Bazı belgeler Türkmen nüfusunu 1 milyon olarak verirken (Rapor, The Turkmen of Syria: Exposed Early to Assimilation and Deportation Policies, 2012); bu oranın 3,5 milyon olduğunu iddia eden kaynaklar da mevcuttur (Rapor, Suriye'deki Kürtler ve Türkmenler Haritası, 2013). Gerçek rakamın 1,5-2 milyon dolayında olduğu söylenebilir. Türkmenler Suriye'nin asli unsurlarındandır ve yüzyıllardır bu coğrafyada yaşamaktadırlar. Haçlı Savaşları sırasında Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyübi ile ortak mücadele veren Türkmenlerin tarihi, bu dönemlerden de eskilere dayanmaktadır (Şen A. , 2015).

Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun da katılımıyla 15 Aralık 2012 tarihinde İstanbul'da yapılan ve Suriye'nin farklı şehirlerinden 1200 Türkmen'in katıldığı toplantı, Suriye Türkmenleri'nin haklarının korunmasına yönelik Türkiye'nin ilk kapsamlı adımı olmakla beraber Türkmen toplulukları birleştirme

adına da çok önemli bir gelişme olmuştur. Suriye Türkmen Meclisi, Suriye Muhalefet ve Devrimci Güçler Koalisyonu, SMDK ve SUK bünyesinde de temsil edilmektedir. Türkmen Meclisi devrim sonrası amaçlarını şu şekilde açıklamıştır: Etnik ve dini kimliği ne olursa olsun herkesin ortak ve aynı çatı altında yaşadığı bir Suriye (Yezdani, 2012).

Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Türkmen Meclisi'nin kuruluş toplantısına birliğe verilen güçlü desteğin sembolik bir göstergesi olarak katılmışlardır (MFA, 2013). Zahir Baybars, Sultan Murad Tugayı, Fatih Sultan Mehmed Tugayı, Nureddin Zengi Tugayı ve Selim Tugayı gibi gruplardan oluşan Türkmen Tugayları İstanbul'da kurulan ve 350 delegeden oluşan Suriye Türkmen Meclisi çatısı altında faaliyet yürütmektedirler. Bu meclisin başkanlığını Abdurrahman Mustafa yürütmektedir. Türkmenler Türkiye'nin bu büyük desteğine rağmen askeri alanda ciddi bir güç olamamışlar; ancak özellikle Lazkiye bölgesinde rejime karşı kilit operasyonlarda önemli roller oynamıştır. Suriye Türkmenleri genelde Lazkiye, Halep, Humus, Şâm ve Tartus'ta birbirinden bağımsız, ancak birbiriyle irtibatlı birkaç ayrı grup altında faaliyetlerini yürütmektedirler. Özellikle Lazkiye'deki Bayır-Bucak Türkmenleri Esad rejimine karşı etkili bir mücadele yürütmektedirler. Suriye Türkmen Tugayları isimli koalisyon birkaç alt grubu kapsamaktadır. Lazkiye bölgesinde 12 Türkmen grup vardır. Türkmen Tugayları daha önce dağınık bir şekilde faaliyetlerini yürüten muhtelif Türkmen grupların bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Türkmen Meclisi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Türkmen Tugayları liderliğine ilk olarak ÖSO'nun da askeri komutanlarından olan Muhammed Avvad, sonrasında ise Faiz Amro getirilmiştir. Ardından Ebû Fadl (Ahmet Arnavut), Türkmen Tugayları Komutanı olmuştur (Suriye Türkmen Meclisi).

Son dönemlerde Halep'te Türkmen askeri birlikler arasında rejime karşı etkili operasyonları ile Sultan Murat Tümeni ismi öne çıkmaktadır. Devrimin başlamasıyla birlikte Halep ve çevresinde kurulan Türkmen Tugaylardan olan Sultan Murad Tugayı, Halep kırsalındaki Türkmenlerden oluşmaktadır. Aslen küçük Türkmen ve Arap grupların bir çatı örgütlenmesi olarak ortaya çıkan Sultan Murad

Tugayı, Halep merkezinde ve kuzeyinde DAEŞ terör örgütü ve rejime karşı operasyonlara katılmaktadır. Tugayın komutanlığını Yusuf Salih yapmaktadır. Sultan Murad Tugayı Merkez Teşkilatı 40 kişiden oluşmaktadır. Küçük gruplarla birlikte bugünkü sayısının yaklaşık 900'e ulaştığı tahmin edilmektedir. Mare, Azez, Tel Rıfat, Başköy, Şeyh Maksud cephelerinde savaşmaktadır (Şen, 2015, s. 36).

İslami Hareketler

Türkiye’de Suriye hakkındaki en önemli zaafıların başında bilgi eksikliği gelmektedir. “Muhafifler” tek ve homojen bir yapı gibi algılanmakta; bir grubun hatası ya da iyiliğinden dolayı ya toptan övülmekte ya da toptan yerilmektedir. Suriye’de İslami hareketlere dahil edilebilecek gruplar aşağıdaki gibidir: (Şen A. , 2015, s. 45).

Tablo 2: İslami Hareketler

Ahraru’ş-Şâm Hareketi (Şâm’ın Özgürleri Hareketi)	Livâu’l-Hak Tugayı
Sukuru’ş Şâm	Ensâru’ş-Şâm
Kürt-İslâm Cephesi	Livâu’t-Tevhîd
Ceyşu’l İslâm (İslâm Ordusu)	Nusret Cephesi
Cundu’l-Aksâ	Ensâru’d-Din Hareketi
Ensâru’d-Din Hareketi	Muhacir ve Ensâr Ordusu (Ceyş-ul Muhacirin ve’l-Ensâr, Ketîbetu’l-Hadra, Şâm el-İslâm Hareketi, Fecru’l-İslâm Hareketi.

Suriye Vatanseverler Grubu

Suriye Vatanseverler Grubu, Suriye Ulusal Konseyi içinde Müslüman Kardeşler’in etkin olmasından rahatsızlık duyan bir grubun konseyden ayrılmasıyla oluşmuştur. 26 Şubat 2012 tarihinde kurulan grubun liderliğini eski SUK Yürütme Kurulu üyesi Haysem Malih yapmaktadır. Suriye Vatanseverler Grubu, SUK’un ÖSO’ya gerekli yardımı yapmamasını ve kendi içinde muhalif barındırmamasını problem olarak görülmüştür. SUK’un artık Suriye sokaklarını temsil etmediğini de düşünerek bu gruptan ayrılmış ve bu oluşumu kurmuşlardır (Rapor, Suriye Muhalefeti’nin Aktörleri, 2012).

Suriye Vatanseverler Grubu'nun kurulması özelde SUK, genelde ise Suriye Muhalefeti içindeki ayrılık ve mücadelenin en belirgin göstergelerinden birisidir.

Kürtler ve Demokratik Birlik Partisi

Ortadoğu'da Arap Baharı ayaklanmaları başladığında sürecin kendi ülkesine sıçramaması için çeşitli reformlar yapan Esad yönetimi, olayların Suriye'de vuku bulmasına engel olamamıştır. Gösteriler devam ederken de uluslararası camiadan gelen baskılar neticesinde çeşitli reformlar yapmaya devam etmiştir. Bu reformların en önemlileri Kürtlere yönelik olmuştur. Olaylar Suriye'ye sıçradıktan kısa bir süre sonra Suriye yönetimi uzun zamandır vatandaşlık vermediği Kürtlere vatandaşlık vermiştir. Böylece onları daha önce muhatap olarak görmezken, bu süreçte Kürtleri de bir aktör olarak niteleyip, kendi tarafına çekmek istemiştir (Toraman, 2015, s. 73).

Suriye muhalefetindeki bölünmüş yapı, Suriye'deki en büyük etnik azınlık olan Kürtler arasında da kendini göstermektedir. Öncelikle birlik olmakta zorlanan ve farklı farklı oluşumlar kuran Kürtler, istekleri konusunda da birlik oluşturamamıştır. Aralarındaki fikir ayrılığının bir nedeni de Esad rejimidir. Kürtlerin bir bölümü rejimin devamlılığını savunurken; diğer grup Esad rejiminin değişmesinden yanadır. Örneğin Kürt Vatanseverler İttifakı'nı oluşturan gruplar Esad'ın gitmesinden ziyade çoğulcu sisteme geçilmesi hususu üzerinde durmaktadır. Suriye Kürt Demokrasi Partisi, Kürt Birlik Partisi ve Kürt Sol Partisi gibi partiler ise Kürtlerin siyasi ve sosyal alanda daha fazla temsil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte Demokratik Birlik Partisi gibi, Kürtlerin özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini savunanlar da mevcuttur (Rapor, Suriye'de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, 2012).

Kürtler arasındaki bu bölünmüşlük Suriye'deki en kalabalık etnik azınlık olmalarına rağmen siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda potansiyellerinin altında bir etkinliğe sahip olmalarına neden olmaktadır. Bu eksikliği giderme adına çeşitli girişimlerde bulunmuş olsalar da henüz tam bir netice elde edememişlerdir. Bu doğrultuda Demokratik Birlik Partisi (PYD), 2012 yılında 13 Kürt partisi ile

birlikte Kürt Ulusal Komitesi'ni oluşturmuştur. Kürtlerin resmi temsilcisi olma iddiasındaki komite bunu tam başaramamış ve kendi içinde ihtilaflara düşmüştür (Toraman, 2015, s. 72).

Kürtlerin oluşturduğu grupların önde gelenlerinden biri de PYD'dir. 2003 yılında kurulan partinin liderliğini 2010 yılından beri Salih Müslim Muhammed yürütmektedir. PKK terör örgütüne yakınlığıyla bilinen PYD, Türkiye'deki Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile benzer özellikler taşımaktadır. Suriye'deki Kürt gruplar arasında demokratik özerklik isteyen grupların başında gelmektedir (Rapor, Suriye'de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, 2012).

1998 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı sonrası PKK'nın Suriye'den çıkarılmasının kabul edilmesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler sonucu inşasına karar verilen PYD, 2003 yılında kurulmuştur. Diğer Kürt oluşumlarından farklı bir ideolojide olan ve Marksist-Leninist görüşü benimseyen PYD'nin yönetim kadrosu, PKK ile ilişki halindedir. Ayrıca PYD Halk Savunma Komiteleri adıyla silahlı mücadelelere de katılmaktadır. (Rapor, Suriye'de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, 2012).

PYD'nin silahlı unsurları 19 Temmuz 2012 tarihinde Ayn al-Arab (Kobani) bölgesini; 20 Temmuz 2012 tarihinde Afrin'i; 21 Temmuz 2012 tarihinde ise Malikiye kasabası yönetimini ele geçirmiştir. Bu bölgeleri ele geçiren silahlı unsurlar daha sonra Halk Savunma Birlikleri (YPG) ismi alarak, PYD'nin silahlı kolunu oluşturmuştur (Toraman, 2015, s. 73). Irak'ta bölünme sebeplerinden biri olarak görülen Kürtler, Türkiye'de olduğu gibi Suriye'de de bu yönde bir tehdit oluşturmaktadır. Bölge uzmanlar; genel itibarıyla etnik kimliğin hâkim olduğu Kürt oluşumların, söz konusu etnik kimlikten sıyrılarak din gibi daha kuşatıcı bir temelde birleşmeleri durumunda sadece Suriye'de değil bütün bir Ortadoğu'da barışın sembolü olabileceklerini ileri sürmektedirler (Sempozyum, 2014).

Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ)

Ebu Musa ez-Zerkavi tarafından “Cemaat et-Tevhidve’l Cihad” ismiyle kurulmuş ve Irak’ta ABD işgaline karşı direnen Sünni grupların en etkililerinden birisi olmuştur. 2004 yılında El Kaide’ye bağlılığını bildiren ve daha sonra ismini “Irak İslam Devleti (İİD)” olarak değiştiren grup “Irak El-Kaidesi (IEK)” olarak anılmaya başlamıştır. Arap Baharı sürecinden sonra Suriye’de de etkili olmaya başlayan örgüt, 2013 yılında ismini "Irak Şam İslam Devleti" (İŞİD/DAEŞ) olarak değiştirmiştir. Günümüzde ise örgüt, daha çok İslam Devleti ismini kullanmaktadır (Toraman, 2015, s. 74).

2013 yılında Suriye’ye girdiğinde bir bildiri yayınlayan DAEŞ lideri Ebu Bekir el-Bağdadi Suriye’de El-Kaide’nin uzantısı olan El Nusra Cephesi’nin İİD’in bir kolu olduğunu ve birleşerek Irak Şam İslam Devleti’ni kuracaklarını açıklamıştır. Bu açıklamaları kabul etmeyen El-Kaide, daha sonra DAEŞ terör örgütü ile hiçbir bağlantılarının kalmadığını bildirmiştir (Sivri, 2014). DAEŞ terör örgütü, 2013 yılında Suriye’ye geçiş yapmış ve zamanla burada en öne çıkan örgüt olmuştur. Örgüt, Irak ve Suriye’de Sünnilerin karşılaştıkları baskıların bir sonucu olarak bazı çevreler tarafından meşru olarak görülmüştür. Bununla birlikte uyguladığı canice yöntemler yüzünden birçok Sünni grup tarafından eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir. Hatta Sünni inancı karartmak için kurulduğu dahi düşünülmektedir. ABD’nin yeni stratejisi gereği Irak’tan çekilmesiyle güçlenmeye başlaması da DAEŞ terör örgütünün bir ABD projesi olduğunun iddia edilmesine sebebiyet vermiştir (Toraman, 2015, s. 74).

Suriye’de faaliyet göstermeye başlayan DAEŞ terör örgütü, başlangıçta Esad rejimine karşı savaşırmaktayken, diğer gruplarla olan anlaşmazlıkları sebebiyle son dönemlerde Muhaliflere saldırmaktadır. Daha çok Şii’leri katleden DAEŞ terör örgütü, kafasını kestiği yabancı gazeteciler ile katlettiği diğer insanların görüntülerini internet üzerinden paylaşmasıyla da tepki toplamaktadır. Özellikle Irak merkezli sivillere yönelik saldırıları üzerine, örgüte dış müdahaleler gerçekleşmekte; fakat çok cılız kalmaktadır (Dilipak, vd., 2014).

29 Haziran 2014 tarihinde hilafet ilan eden ve lideri El Bağdadi'yi halife olarak kabul eden DAESH terör örgütü, diğer grupları da kendi saflarında savaşmaya davet etmiştir. Örgüt, şu an petrol kuyusu ve enerji kaynağı bulunan birçok bölgeyi ele geçirmiştir. Suriye ve Irak'ta bulunan birçok yerleşim yerini de elinde tutmaktadır. Savaşçıların büyük çoğunluğu yabancılardan oluşan DAESH terör örgütü, bu coğrafyadaki en radikal grup konumundadır (Toraman, 2015, s. 75).

Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu (SMDK)

Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu, 11 Kasım 2012 tarihinde Emevi Camisi eski imamı Muaz el-Hatip başkanlığında oluşturulmuştur. Koalisyonu oluşturan grupların başında Suriye Ulusal Konseyi, Devrimci Gruplar ve Kürt Ulusal Meclisi üyeleri gelmektedir. Grup, Kürt Ulusal Konseyi'nin katılımıyla daha da güçlenmiştir. SMDK, Suriye halkının temsilcisi olarak birçok ülke ve grup tarafından tanınmaktadır. SMDK'nin amacı Esad yönetimine son vermek ve devrim sürecini başarıya ulaştırmaktır. Esad rejimini tanımayan koalisyon, Suriye'de siyasi çözüme ulaşılabilmesi adına Esad rejiminin tüm kadrolarıyla yönetimi bırakması gerektiği görüşündedir. Esad rejimi yıkıldıktan sonra demokratik bir Suriye kurmak amaçındadır (Toraman, 2015, s. 75).

Suriye muhalefetindeki birlik olamama zafiyeti SMDK'de de kendini göstermiştir. Batı Ülkeleri ile birlikte Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan da grup içinde etkin olmak istemiştir. Muaz el-Hatip'in istifasından sonra başkanlığa gelen Ahmed el-Cerba, Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler kurmuştur. Kendi ekibini oluşturup Cenevre 2 Müzakereleri'ne gitmek istemesi ise koalisyon içinde rahatsızlığa sebebiyet vermiştir. Koalisyondan ayrılan SUK ve bazı gruplar, Cenevre 2 Müzakereleri'nin başarısızlığının ardından geri dönmüştür (Ulutaş & Hoca, 2014:17). Suriye Devrimci ve Muhalef Güçler Koalisyonu kuruluşuna katılan taraflar şunlardır:

Tablo 3: Suriye Devrimci ve Muhalif Güçler Koalisyonuna Katılan Taraflar (Kuş, 2014).

Suriye Ulusal Konseyi Temsilcileri,	Beraber Hareketi,
Suriye yerel yönetimleri temsilcileri,	Arap Sosyalist Demokrat Partisi (Hasan Abdü- lazim'in partisinden ayrılan parti)
Bağımsız Milli Şahsiyetler,	Suriye Milli Demokratik Kitleleri,
Rejimden ayrılan şahsiyetler,	Suriye Demokratik Türkmen Hareketi,
Suriye Devrimi Genel Organları Temsilcileri,	Suriye Türkmen Kitleleri,
Yerel Koordinasyon Komiteleri,	Suriye Asurlular Derneği,
Suriye Devrimci Aşiretler Meclisi,	Suriye Özgür Ordusu- Yüksek Askeri Komite temsilcileridir.
Suriye Alimler Birliği,	Demokratlar Kitleleri,
Suriye Yazarlar Birliği,	Halk Hareketleri Temsilcileri,
Suriye İş Forumu,	Askeri Meclisler Temsilcileri
Vatandaşlık Akımı,	
Devrim Sekreterleri Komitesi,	Kürt Meclisi'ni oluşturan partilerin temsilcilerinin oluşturduğu Kürt grubunun katılımından sonra SMDK üye sayısı 121 olmuştur.

Diğer Etkin Gruplar

Suriye'de 1000 kadar silahlı muhalif grubun bulunduğu ve bunlara bağlı 100.000 savaşçının olduğu tahmin edilmektedir. Bu grupların çoğu, dar alanlarda varlık gösteren küçük gruplardır. Fakat bazıları, ülke çapında kendilerine bağlı birlikleri olan ya da ortak amaçlar için diğer gruplarla ittifak oluşturan güçlerdir. Suriye İç Savaşı'ndaki diğer aktörler şu şekilde sıralanabilir (Şen, 2015, s. 71-81):

Tablo 4: Diğer Etkin Gruplar

İmam Buhari Ketibesi
Cunduş-Şâm
Ensâru'l-İslâm
Türkistan İslâm Partisi
Fethu'l-İslâm
Abdullah Azzam Tugayları

Suriye'deki Uluslararası Aktörler

Amerika'nın Suriye Politikası: Obama, Suriye'deki insan hakları ihlallerinin askeri bir müdahaleyi gerektirdiği konusuna karşı çıkmamakla birlikte, kendi doktrininin ilkelerine sadık kalmaya çalışmıştır. Irak ve Afganistan'dan çekilme kararı alan ve yoğun bir şekilde çekilme takvimini tamamlayan Obama yönetimi, sonucu önceden kestirilemeyen bir müdahale fikrinden uzak durmuştur. Obama'nın siyasi kariyeri açısından içerideki ekonomik gelişmeler, Suriye gibi düşük yoğunluklu bir iç çatışmaya bulaşmaktan çok daha önemli görülmüş ve öncelenmiştir. Aynı zamanda ABD'deki yaklaşan seçimler dolayısıyla Obama'nın böyle bir harekate girişmesi beklenmemiştir. Yeni başkan seçiminden sonra ise ABD politikalarının benzer şekilde devam edeceği tahmin edilmektedir (Akgün, 2012, s. 10-16).

Fransa'nın Suriye Politikası: Suriye'deki olaylar başladığında, askeri bir operasyonun söz konusu olmadığı, Fransız yetkililer tarafından çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Fransa uluslararası bir karar olmadan Suriye'ye dışarıdan müdahalede bulunulmasına karşı olduğunu tekrarlamaktadır. Ancak hem Suriye'nin kuzeyinde bir tampon bölge kurulması hem Özgür Suriye Ordusu'na destek verilmesi hem de Suriye'den kaçan askerlerin ve sivillerin korunması açısından Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) çerçevesinde, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu sınırlı bir operasyona Fransa'nın sıcak baktığı yönünde haberler basında yer almaktadır. François Hollande'nin Suriye'deki operasyona sıcak bakılmadığını belirtmesinin ardından Beşar Esad'ın geleceğinin Kaddafi'ninkine

benzemediğine vurgu yapması operasyon tercihiyle birlikte değerlendirilmektedir. Bu itibarla Fransa'nın uygun koşullar ortaya çıktığında operasyon seçeneğine ilkesel olarak karşı çıkmayacağı öngörülmektedir (İnanç, 2012, s. 22-28).

Çin'in Suriye Politikası: Arap Baharı ile beraber Ortadoğu'da bir dizi siyasal değişim yaşanmıştır. Bu değişimlerde; Libya, Mısır ve Yemen gibi üç model görülmüştür. Her üç modelin sonucunda da büyük bedeller ödenmiştir ve ödenmeye devam edilmektedir. Bazı Çinli uzmanlar Suriye Krizi'nin ancak siyasal reformla çözüleceğini ileri sürerek, Suriye'nin siyasal dönüşümünün ancak Beşar Esad yönetimi ile gerçekleşeceğini ve tepeden aşağı doğru bir dizi reformla sonuç alınabileceğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Çin'in Suriye politikasının daha çok Rusya ve İran ile örtüştüğü söylenebilir (Ekrem, 2012, s. 28-36).

Rusya'nın Suriye Politikası: Suriye ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), tarih boyunca yakın ilişkiler yürütmeyi başarmış iki devlettir. Suriye ile çeşitli anlaşmalar imzalayan Rusya'nın bir anlamda garantörlük anlaşması niteliği taşıyan gizli protokolüne göre, SSCB olası bir İsrail saldırısında tüm gücüyle Suriye'ye yardım etme yönünde bir garanti vermektedir. Rusya'da Yeltsin dönemi boyunca iç politikada ülkeye ekonomik ve siyasi yük getirecek dış politika hamleleri yapılmamaya özen gösterilmiştir. 1990'lı yıllarda Rusya Ortadoğu politikasını, yakın çevre politikası çerçevesinde etkinliğini korumak ve Ortadoğu barış sürecinde konumunu muhafaza etmek üzerine kurmuştur. 1999 yılında Putin'in başa gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında aktif bir döneme girilmiştir. Putin, SSCB zamanında olduğu gibi bölgedeki rejimleri destekleyerek, onlara silah satarak, bazı ülkelerin SSCB zamanından kalan borçlarını silerek ve özellikle enerji alanında olmak üzere yeni iş birlikleri oluşturarak 21. yüzyılda bölgedeki etkisini yeniden artırmıştır. Son süreçte Rusya, Suriye'ye sadece siyasal değil aynı zamanda askeri ve ekonomik destek de vermiştir. Rusya, 2016 yılı içerisinde gücünü büyük ölçüde yitiren rejim güçlerinin yardımına koşarak ülkede yeniden alan kazanmalarına ve siyasal olarak güçlenmelerine destek sağlamıştır (Yazıcı, 2012, s. 40-44).

İran'ın Suriye Politikası: Suriye Sorunu kapsamında, bütün bu reel-politik söylem ve iddiaların yanı sıra, ilgili çevrelerce pek gündeme getirilmeyen meselenin teo-politik boyutuna da değinmek gerekmektedir. Bu boyutu, bilimsel bir şekilde ortaya koymak en azından şimdilik mümkün olmasa da Mehdi inancının İslam âleminde ve özellikle Şiiler arasındaki öneminin de İran-Suriye ilişkilerinde belirleyici bir payı olduğu düşünebilir. Aslında Mehdi inancını ve onun gelişini inançlarının merkezine oturtmuş bir ulema kadrosunun, İran'ın en üst düzey karar alıcılarını oluşturduğu hususu kesinlikle görmezden gelinmemelidir. Sonuç olarak İran, Suriye İç Savaşı'nda Rusya ve Çin ile ortak hareket ederken aynı zamanda Hizbullah ile ortak operasyonlar düzenlemekte ve bilfiil savaşa dahil olmaktadır (Köroğlu, 2012, s. 44-53).

Türkiye'nin Suriye Politikası: Türkiye-Suriye ilişkileri uzun yıllar soğuk bir atmosferde devam etmiştir. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra ilişkiler gelişmiş ve söz konusu soğukluk yerini dostluk havasına bırakmıştır. Bu süre zaman almasının yanında önemli bir diplomatik gayretin sarf edilmesini gerektirmiştir. Suriye ile vizeler kalkmış ve ticaret olağanüstü oranda artmıştır. Fakat iç savaş nedeniyle Suriye ile uzun çabalar sonucu elde edilmiş olan dostluk havası bir anda yok olmuş ve yerini düşmanlığa bırakmıştır. Türkiye iç savaşta -özellikle- Esad'ın kesinlikle iktidarı bırakması gerektiğini belirten bir tavır takınmıştır.

Savaş sürecinde Türkiye yoğun olarak Türkmen gruplarını destekleyerek onları olası bir katliamdan korumuştur. Aynı zamanda ılımlı muhalifler olarak lanse edilen, Batılı güçlerce desteklenen gruplara karşı yardımları organize etmiş ve siyasal olarak desteklemiştir. Suriye'de mevzi kazanan ve amaçlarını Akdeniz'e açılan bir koridor oluşturmak olarak açıklayan YPG/PYD ve DAESH terör örgütüne karşı Fırat Kalkanı Operasyonu'nu yürütmüş hem amaçlanan koridoru kesmeyi hem de sınır ötesinden gelen saldırıları engellemeyi başarmıştır. ÖSO ile sürdürülen ve geniş bir alana yayılan operasyonlar aracılığıyla El-Bab'ın DAESH'ten kurtarılması yönünde yoğun çabalar sarf edilmektedir. Savaşın insani boyutunda önemli görevler üstlenen Türkiye kurduğu çadır kentler ve diğer

uygulamalarla bölgenin, Suriye vatandaşlarını barındıran en büyük ülkesi konumundadır (Yılmaz D. H., 2013, s. 7-19).

İsrail'in Suriye Politikası: Suriye'deki iç çatışmanın İsrail'i kaygılandıran ilk yönü, İran ve Esad yönetimi tarafından fonlanan, silahlandırılmakta olan ve iç çatışmada Esad safında yer alan Hizbullah'tır. Suriye'de sadece aşırı dinciler değil, Kürtler de Esad rejiminin zayıflamasından doğan güç boşluğunu doldurmak için harekete geçmiştir. 2013 yılı sonlarında Suriye'deki en güçlü Kürt grup PYD, Suriye'nin kuzeydoğusunda otonomi ilan etme girişiminde bulunmuştur; bu girişim hem komşu ülkeler hem de Suriye'de bulunan diğer muhalif unsurlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Suriyeli Kürtlerin gündeminde bağımsızlık olup olmadığı tartışılardır -zira şimdilik böyle bir amaçları olmadığı da iddia edilmektedir- İsrail Başbakanı Netanyahu, bölgede bir Kürt Devleti oluşumunu desteklediğini ifade etmiş, hatta bağımsız bir "Kürdistan" kurulması çağrısında bulunmuştur. İsrail'in bağımsız bir "Kürdistan" kurulmasını istemesinin nedeni, böyle bir senaryo gerçekleşirse Kürt nüfusunun bulunduğu devletlerde çözülme sürecinin başlayacak olması ve bölgede yaşanacak "Balkanizasyon" sayesinde İsrail'in bölgenin süper gücü rolüne bürünmesi ihtimalidir (Yiğit, 2015).

Suriye İç Savaşı'ndaki Uluslararası Örgütler

AB'nin Suriye Politikası: Avrupa Birliği (AB)'nin, Suriye İç Savaşı gibi krizlerde etkili olabilmesi için iki önemli faktörün var olması gerektiği açıktır. Bunlardan birincisi, AB'nin çıkar uyuşmasını sağlaması, yani AB çıkarları ile üye devletlerin çıkarları arasındaki çelişkilerin en az düzeyde olmasıdır. Bu AB'nin gerçek bir birlik olmasının da önkoşuludur. İkinci önemli zemin ise AB'nin ortak dış politika ile savunma politikasını daha yüksek bir kapasite ve öncelikle ele almasıdır. Savunma harcamalarından kaçan ve sorunları ABD ve NATO eliyle çözmeye çalışan yaklaşım, AB'nin edilgen bir pozisyonda kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Amerikalılar "pay, but not play" diyebilmektelerdir. Aslında ortak dış ve güvenlik politikalarının, ortak bir AB'yi de birlik olma konusunda geliştireceği ve küresel-bölgesel düzeyde ciddiye alınır bir güç olmasına büyük

katkı sağlayacağı açıktır. Kendi insanına savaş ilan edip ateş edebilen, zulümde sınır tanımayan bir rejimin AB'yi ciddiye almasını ve yaptırımlarından  rkmesini gerektirecek pek az unsur bulunduğu da üzücü bir gerçektir (Erdoğan, 2012, s. 16-22).

 slam  şbirliği Teşkilatı'nın Suriye Politikası:  slam  şbirliği Teşkilatı (  T)'nin Suriye Krizi'nde çözüm yolunda daha fazla rol oynaması gerekmektedir. İnsanların düzenli ordu tarafından her gün öldürülmesi ve  slam coğrafyasında yaşanan bu insan  kriz, yalnızca kınamayla ve beyanatlarla ge iştirilmeyecek kadar ciddi bir sorundur.   T şu anda daha çok sığınnacıya mali yardım gibi küçük ölçekli yaraları sarma faaliyetleri yürütmektedir.   T'nin her durumda Suriye'de daha büyük bir krize ve yaşanacak bu kriz sonrası duruma kendisini hazırlaması gerekmektedir. Çünkü örgütün, rejimin devrilmesi durumunda iç savaş, katliamlar, intikam ve toplu cezalandırma olmaması adına önemli bir rol üstlenmesi gerekecektir. Örgüt, ülkedeki demokratik sürece destek veren ve Suriye'nin Dostları Grubu'nu oluşturan ülkeler arasında pek çok Müslüman  lke olması gerçeği üzerine faaliyetlerini inşa edebilir. Ayrıca, teşkilat açısından diğer ülkelerle de yapılacak faaliyetleri koordine etme fırsatı doğacak; böyle bir insani soruna neden karıştığını kimse sorgulamayacaktır. Suriye Krizi,  slam Konferansı  rg t 'ne dünya çapında etkinliğini ve meşruiyetini artırmasına yardımcı olacak bir vesile de sunmaktadır (Uysal, 2012, s. 36-40).

Birleşmiş Milletler (BM)'in Suriye Politikası: Birleşmiş Milletler  rg t  ya da kısaca Birleşmiş Milletler (BM), 24 Ekim 1945 tarihinde dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir işbirliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür. BM kendini, “adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası ilişkilerde, kuvvet kullanılmasını evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma Birleşmiş Milletler Antlaşması'dır (BM resmi web sitesi). Güvenlik Konseyi on beş ülkeden oluşmaktadır; bu üyelerden beşi daimi  ye statüsündedir ve mutlak veto yetkisine sahiptir. Bu  lkeler: ABD, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve Fransa'dır (United

Nation, 2016). BM, diğer askeri ve siyasi krizlerde olduğu gibi Suriye İç Savaşı'nda da pasif bir rol izlemiştir. Şüphesiz söz konusu iç savaşta böyle bir politika izlenmesinin sebebi Çin ve Rusya'nın sahip olduğu veto yetkileridir. BM tarafından hazırlanan Barış Planı gerek Suriye rejimi gerekse müttefikleri tarafından kabul edilmemiştir. Ancak 2016 yılında ABD ve Rusya'nın anlaşmasıyla -DAEŞ terör örgütü ve El-Nusra hariç tutulmak üzere- ateşkes sağlanmıştır. Rusya, Türkiye ve İran öncülüğünde terör örgütü sayılan radikal örgüt harici tarafların ateşkesini öngören karar tasarısı 31 Aralık 2016 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) kabul edilmiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Suriye Politikası: NATO'nun son 15 yılda geçirdiği dönüşüm (evrim) çerçevesinde sadece bir savunma örgütü olmaktan çıktığı göz önünde bulundurulup, terörizmden, etnik-dinsel çatışmalara kadar müttefiklerinin güvenliğini tehdit eden birçok konuda harekete geçtiği hatırlanırsa, NATO'nun Suriye'de atabileceği adımlar olduğu da “teorik olarak” düşünülebilir. NATO'nun Suriye Krizi'nde aktif görev alabilmesinin önünde; ittifakın görev alanı ve görev tanımı açısından hiçbir engel bulunmamakla birlikte, ABD söz konusu görevlendirmeye yönelik olumsuz tavır takınmaktadır (Erhan, 2016).

SON DURUM

Suriye’de 2016 yılının aralık ayı itibarıyla başlayan ateşkes, bazı alanlarda ihlaller olduğuna yönelik iddialara rağmen halen devam etmektedir. Esad rejiminin, muhaliflerin, PYD ve DAESH terör örgütünün kontrol ettiği bölgeler ile Suriye’deki son duruma ilişkin tespitler aşağıdaki gibidir:

Suriye’de 2016 yılının mart ayı boyunca ateşkesin devam etmesine rağmen; çatışmalar sürmüştür. Bu süreçteki, en büyük değişiklik Rusya’nın askeri varlığını Suriye’den çekme kararı almasıdır. Geçtiğimiz günlerde çok konuşulan bu haber Suriye’yi az da olsa rahatlatmış görünmektedir. Ancak Rusya’nın askeri varlığının yarısını çektiği, diğer yarısının hala operasyonlara katıldığı ABD öncülüğündeki koalisyon uçaklarının komutanı tarafından teyit edilmiştir. Özellikle 2016 yılının haziran ayında, ABD liderliğindeki koalisyonu arkasına alan ve içerisinde Kürt YPG unsurlarını da barındıran Suriye Demokratik Güçleri (SDG), DAESH terör örgütüne karşı yoğun bir saldırı başlatmıştır. Türkiye’nin kırmızı çizgisi olarak açıklanan Fırat’ın batısına geçen SDG güçleri ile ilgili çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Her ne kadar ABD öncülüğünde ilerlenen bölgelerin YPG unsurlarına bırakılmayacağına dair açıklamalar yapılmış olsa da söz konusu askeri harekâta YPG’nin çıkar gözetmeksizin yalnızca DAESH’in ilerlemesini engellediği hususu gerçekte örtüşmemektedir. Bu durum dolayısıyla gerek Türkiye’nin gerekse diğer aktörlerin pozisyonlarını yeniden konumlandırmaları gerektiği açıktır. Bunu dikkate alarak ABD tarafından verilen güvencelerin yerine getirilmediğini gören ve özellikle Kilis’e yapılan roket saldırılarından dolayı sorunlar yaşayan Türkiye, hem SDG’yi Fırat’ın doğusuna çekilmeye zorlamak hem de sınırda mevzilenen DAESH terör örgütünü uzaklaştırmak için ÖSO ile birlikte Fırat Kalkanı Operasyonu’nu başlatarak Suriye topraklarına girmiştir. Başlarda önemli bir dirençle karşılaşmadan ilerleyen kuvvetler, DAESH terör örgütünün elinde bulunan stratejik öneme haiz El-Bab’da şehir savaşına girmiş ve kayıplar vermiştir.

Rusya her ne kadar Suriye'deki askeri varlığının bir kısmını çekmiş olsa da rejim üzerindeki etkisi ve desteği yoğun olarak devam etmektedir. Rusya, Suriye'de sadece DAESH terör örgütü veya Nusra Cephesi'ne karşı değil; aynı zamanda ABD ve Türkiye gibi ülkelerin desteklediği ılımlı muhalefete karşı da saldırılar düzenlemektedir. Bu kapsamda Putin'in Esad'ı artık desteklemediği gibi spekülasyonlar bir anlam taşımamaktadır. 2016 yılının haziran ayında Irak Devleti tarafından Irak'ta, SDG tarafından ise Suriye'de başlatılan ileri hareketler Rusya'nın etkisine ve medya önündeki lider konumuna darbe vurmuş olmasına rağmen, gerek ABD seçimlerinden dolayı koalisyonun operasyonlarını azaltması gerekse rejimin Halep'e ilerlemesi ve en son olarak ele geçirmesi özellikle bölgede İran ve Rusya'nın prestijini yeniden arttırmıştır. Ayrıca Halep'te yaşanan çatışmalar sonucunda sivil halkın zarar görmemesi için yoğun bir çalışma içerisine giren Türk Hükümeti, savaşın insani boyutunun daha da kötüleşmesini engellemek amacıyla önemli katkılarda bulunmuştur.

İran ve Hizbullah ise basına yansıdığı kadarıyla Esad rejimiyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Hizbullah'ın gençleri zorla askere aldığı veya bazı köylerde katliamlar yaptığı gibi haberler medyada yer almaktadır. Buna rağmen Esad rejimi, geleceğini İran ve Hizbullah'ın desteğine bağlı görmesi nedeniyle süreç içerisinde söz konusu aktörlerle karşı karşıya gelmemeye çalışmaktadır. Ayrıca Suriye İç Savaşı'nda Rusya ile birlikte hareket eden aktörler yoğun bir biçimde savaşta rol almaktadır. Böylece söz konusu savaşta tüm aktörler sadece askeri değil aynı zamanda sivil kayıplar da yaşamaktadırlar (Editör, 2016).

Esad rejimine bağlı güçler, Humus'a bağlı Palmira Antik Kenti'nin bulunduğu Palmira'yı (Arapça adıyla Tedmur) DAESH terör örgütünden geri almıştır. 5 bin yıllık tarihe sahip olan ve UNESCO Dünya Mirası listesinde bulunan Palmira Antik Kenti'nin DAESH terör örgütünün elinden alınmasıyla, örgüte karşı büyük bir darbe vurulmuş; bu durum DAESH terör örgütü açısından "en büyük kayıp" olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda Suriye'nin kuzeydoğusundaki Kamışlı'da, rejim güçleri ile PYD ateşkes ilân etmişlerdir.

Muhallifler Lazkiye'nin kuzeyinde bulunan, adı Türkmen Dağı olarak geçen Hatay sınırındaki bölgede rejim güçlerinin elinden birçok bölgeyi almıştır. Ancak buradaki köyler sürekli el değiştirmektedir. Halep'in güneyinde ise Ahrar'uş Şam, İslam Ordusu (Ceyş'ül İslam) ve Şam Cephesi gibi birçok muhalif grup ortak hareket ederek rejim güçlerine karşı operasyon düzenlemiştir. Türkiye-Halep hattında, şubat ayından bu yana Suriyeli muhalif gruplar ile YPG arasında ilk kez çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmalar zayıfladığında, İran'ın etkisinde olan milislerle birlikte rejim güçleri Halep'te yoğun bir savaş başlatmış ve 2016 yılı aralık ayı içerisinde şehrin tamamını kontrol altına almışlardır. Halep'in el değiştirmesi savaşın seyrini değiştirecekmış gibi görünmektedir.

DAEŞ terör örgütü, 2016 yılının aralık ayına kadar büyük bir kazanım elde edememiştir. Sahip olduğu topraklar el değiştirdikçe geri almak için saldırılarda bulunmuş; bunun üzerine ise daha fazla toprak kaybetmiştir. Mart ayında DAEŞ terör örgütü, Türkiye sınırından geçen yabancı savaşçı sayısında azalma yaşamış, bombardımanlar sonucunda oldukça fazla kayıp vermiştir. Genel olarak örgütün ilerlemesinin durduğu ve yoğun olarak toprak kaybettiği söylenebilmektedir. Özellikle El-Bab ve Musul'da gerçekleştirilen operasyonlar örgütün gücünü önemli ölçüde azaltmış olup söz konusu yerlerin kaybı, örgütü dağılma sürecine sokabilecektir.

Suriye'deki büyük güçlerden biri olan PYD ise iç savaş sürecinde en kazançlı çıkan taraf olmuştur. Haseke'nin güneyinde ve Deyr Ez Zor'un kuzeyinde ABD koalisyon uçaklarının desteğiyle hareket eden örgüt, birçok yerleşim yerini DAEŞ terör örgütünün elinden alarak kontrol etmeye başlamıştır. İçinde Kürt YPG unsurlarını da barındıran Suriye Demokratik Güçleri (SDG), ABD'nin hava desteğiyle birlikte DAEŞ terör örgütünün elindeki Münbic'i ağustos ayının ortalarına doğru tamamen ele geçirmiştir.

Şekil 1: Suriye Son Durum Haritası

Kim ne kadar toprağı kontrol ediyor? (2016 yılı Ağustos ayı verileri)

DAEŞ terör örgütü, %35

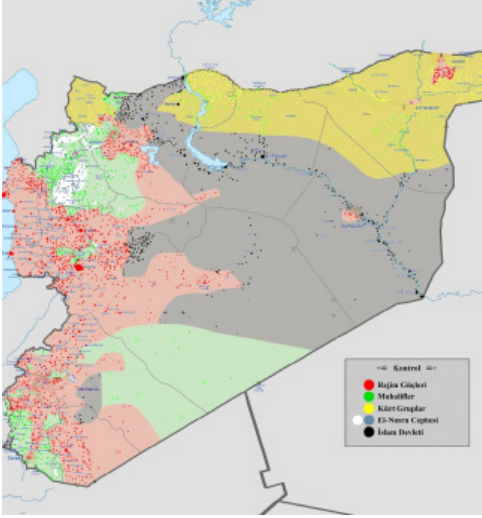
Rejim, %35 (nüfusun %66'sı)

PYD/YPG, %18

Muhalifler, %12

Suriye'nin %12,5'inin yani 22,530 km²'lik alanının kontrolünün hangi güç/güçlerin elinde olduğu bilinmemektedir (Çöl bölgesi).

Güncel Askeri Durum:
Kırmızı: Suriye Hükümeti,
Sarı: Suriye Demokratik Güçleri (Rojava),
Gri: Irak-Şam İslam Devleti,
Beyaz: El-Nusra,
Yeşil: Suriye Muhalifleri
(12.12.2016).

Suriye İç Savaşı'nda Yer Alan Aktörler Arasındaki İlişkiler

Suriye İç Savaşı'nda yer alan aktörler iç ve dış örgütler olarak ikiye ayrılabilir. Savaşta çatışan tarafların bazıları aynı zamanda kendi aralarında ittifaklar kurmuş ve söz konusu ittifaklar irili ufaklı grupları bünyelerinde barındırmıştır. Ağ bağ analizi için kullanılacak verilere çeşitli tez, makale, rapor, kitap, gazete ve internet sitelerinden erişilmiştir. Aşağıdaki tabloda erişilen gazetelerden elde edilen veriler ile aktörler sunulmuştur:

Tablo 5: Suriye İç Savaşı'nda Aktörler ve Aktörler Arasındaki İlişkiler

İç Aktörler	Savaştığı	Desteklediği	Destekçileri	Dış Aktörler	Savaştığı	Desteklediği	Destekçileri
Rejim Güçleri	DAEŞ terör örgütü, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri	PYD, YPG, İran, Hizbullah, Rusya,	Milli Savunma Kuvvetleri, Baas Tugayları, Suriye Direniş Örgütü, Hizbullah, İran, Rusya Federasyonu, Irak, Kuzey Kore, Belarus, Çin, Venezüella, Angola, Cezayir, Ermenistan, Küba	Amerika Birleşik Devletleri	Rejim Güçleri, DAEŞ terör örgütü, Nusra Cephesi		PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri
El Nusra Cephesi	Rejim Güçleri, PYD, DAEŞ terör örgütü		Katar Devleti, Suudi Arabistan, Jaish al-Muha-jireenwal-Ansar, Khorasangroup,-Muntasar Billah Brigade	Rusya Federasyonu	DAEŞ terör örgütü, Nusra Cephesi, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri		Rejim Güçleri, PYD, YPG,
YPG	DAEŞ terör örgütü, El-Nusra Cephesi		Rejim Güçleri, Rusya Federasyonu, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri	Türkiye Cumhuriyeti	Rejim Güçleri, DAEŞ terör örgütü, PYD, YPG,		SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri
Suriye Ulusal Konseyi	Rejim Güçleri, DAEŞ terör örgütü, El Nusra Cephesi		Şam Deklarasyonu Grubu, Müslüman Kardeşler, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon, ÖSO	İran İslam Cumhuriyeti	DAEŞ terör örgütü, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri		Rejim Güçleri, PYD, YPG, Rusya Federasyonu
Suriye Türkmen Birlikleri	Rejim Güçleri, DAEŞ terör örgütü, El Nusra Cephesi		Türkiye Cumhuriyeti, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri	Hizbullah Güçleri	DAEŞ, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri		Rejim Güçleri, PYD, YPG, İran, Rusya Federasyonu
ÖSO	Rejim Güçleri, DAEŞ terör örgütü, El Nusra Cephesi		Türkiye Cumhuriyeti, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri	Suudi Arabistan	Rejim Güçleri, PYD, YPG,		SUK, UKK, ÖSO, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri

DAEŞ terör örgütü	Rejim Güçleri, El-Nusra Cephesi, PYD, YPG, Türkiye Cumhuriyeti, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri, Rusya Federasyonu, İran İslam Cumhuriyeti		El-Kaide	Katar Devleti	Rejim Güçleri		SUK, UKK, ÖSO, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri
İslami Cephe	Rejim Güçleri, ÖSO, DAEŞ terör örgütü, PYD, YPG, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri, Rusya Federasyonu, İran İslam Cumhuriyeti		Suudi Arabistan, Türkiye Cumhuriyeti, Katar Devleti,	Birleşik Krallık	Rejim Güçleri		PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri
				Fransa Cumhuriyeti	Rejim Güçleri		PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri

Kaynak: (Who Is Fighting Whom in Syria, 2015) (İsim İsim Suriye’de Savaşan Örgütlerin Listesi, 2014) (Suriye’de Savaşta Kaç Taraf Var?, 2015) (Bir Rojava, 35 Farklı Silahlı Grup!, 2015) (List of Armed Groups in the Syrian Civil War, 2016) (Suriye Krizi: Muhalif Siyasi Güçler, 2013) (Suriye Direnişinde Muhalifler, 2013) (Suriye İslam Cephesi’nin En Büyük Bileşeni: Ahrar’uş Şam İslami Hareket, 2014).

AĞ BAĞ ANALİZİ

Sosyal hayat genellikle durağanlıktan ziyade hareketlidir. Sosyal hayatta düzen ve düzensizlik iç içedir. Karmaşık bir yapı halindeki sosyal hayatı analiz edebilmek için, bireyler arasındaki ilişkileri göz önünde bulunduran sosyal ağ analizi kullanılmaya başlanmıştır (Gürsaka, 2009, s. 185). Sosyal ağ analizi; bireyler arasındaki ilişkileri inceleyen bir yöntem ve sosyal ağdaki aktörlerin ilişkilerinin ölçülmesi ve haritalandırılmasına yönelik araştırmalardır (Doğan, 2010, s. 21). Sosyoloji, ekonomi ve kimyada mikro, mezo ve makro uygulama düzeyleri vardır. Toplumdaki mikro düzey; bireylerin günlük yaşamda bir arada oldukları kişiler, en yakınları yani aile ve arkadaşlardan oluşmaktadır. Bireysel, sosyal ve ekonomik ilişkileri kapsamaktadır (Gürsaka, 2009, s. 183).

“Sosyal ağ analizi; sosyolojik ve örgütsel çalışmalarda sosyal dinamikleri ortaya çıkarmak için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.” (Doğan, 2010, s. 22). Bu yöntemlerle yalnızca bireyler arasındaki etkileşim düzeyleri değil; aynı zamanda etkileşim yolları da incelenebildiği için, sosyal ağ analizi topluluktaki etkileşimin anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Sosyal ağ analizi; yoğunluk, merkezcilik, iç-derece ve dış-derece merkezliği, yakınlık ve arasındalık merkezliği gibi değerlerin belirlenmesi ile etkileşimin tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır (İpekçi, 2011, s. 33).

Ağda yer alan bireylerin/düğümünün özelliklerini inceleyen geçmişteki birçok araştırmaya göre, bireyler arasındaki ilişki desenini inceleyen sosyal ağ analizi daha yararlı sonuçlar veren bir analiz yöntemidir. Bu yöntem ile ilişkiler, bu ilişkilerin yönü, kuvveti, içeriği araştırılmakta ve bu inceleme topluluğun bilgi paylaşım ilişkilerinin incelenmesi için alt yapı oluşturmaktadır. Sosyal ağ analizi; ağın yapısını tanımlamayı, görselleştirmeyi ve istatistiksel modellemeyi amaçlamaktadır. Sosyal ağ analizi; kişiler, gruplar, organizasyonlar arasındaki bağlantıların ölçülmesi ve analizidir (Doğan, 2010, s. 22).

Freeman sosyal ağ araştırmalarının 7 farklı özelliğini aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Freeman, 2004, s. 3-4):

- Sosyal ağ araştırmaları, sosyal aktörler (düğümler) ve bunlar arasındaki bağlardan oluşan farklı bir veri türüne dayalı olarak yapılmaktadır.
- Sosyal ağ araştırmaları, matematiksel ve hesapsal modelleri yaygın olarak kullanılan sosyal bağların desenlerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.
- Sosyal ağ araştırmaları, bu desenleri keşfetmek ve göstermek için büyük ölçüde grafik çizimlerine ağırlık vermektedir.
- Sosyal ağ araştırmalarının çoğunda sezgisel olarak, sosyal bağların aktörleri daha sıkı bağlardan oluşan sosyal gruplara böldüğü noktasından hareket edilmektedir.
- Sosyal ağ araştırmaları daha çok, sosyal aktörlerin farklı yapısal pozisyonlara sahip oldukları noktasından yola çıkmaktadır.
- Sosyal ağ araştırmaları, sıklıkla farklı genel yapıların ve yapısal pozisyonların nasıl belirlediği sorusuyla ilgilenmektedir.

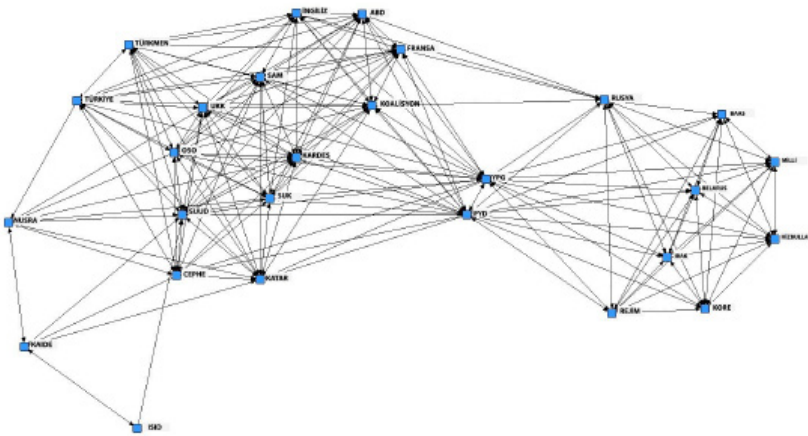
Sosyal ağ analizinde kullanılan ölçümler; aktörlerin rollerinin belirlenmesinde, bu rollerin ağ yapılarını nasıl etkilediğinin anlaşılmasında ve ağın sosyal yapısının ortaya konulmasında en önemli unsurdur. İlişkisel verilerin analizinde sıkça kullanılan ölçümler; yoğunluk, merkezlilik, merkezlilik kapsamında incelenen derece merkezliliği (degreecentrality), arasındalık merkezliliği (betweennesscentrality) ve yakınlık merkezliliğidir (closenesscentrality) (Doğan, 2010, s. 23).

Sosyal ağ analizi için kullanılan çeşitli bilgisayar programları bulunmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları; Pajek ve UCINET (netdraw) paket programlarıdır. Bu programlar genel olarak çok büyük ağlarla ilgili çok çeşitli analizlere olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada uygulama örneklerinin fazla olduğu UCINET paket programı ve programın içerisine gömülü olan Netdraw programı kullanılmıştır.

UCINET Üzerinden Yapılan Analizler

Suriye İç Savaşı'nda doğrudan veya dolaylı olarak yer alan aktörler düşünce kuruluşlarının raporları, hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri ile gazete arşivinden elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur. Aynı zamanda yapılan incelemeler sonucunda aktörler arasında ilişki bulunduğu ve ilişkinin yönü olduğu tespit edilmiş, UCINET üzerinde oluşturulan matraste “1” olarak kodlanmış ve Şekil 3'deki gibi haritalanmıştır.

Şekil 2: Aktörlerin Birbirleriyle Bağlantısı

Tablo 6: Aktörler ve Kodları

No.	Aktörler	Kodları
1.	Rejim	Rejim Güçleri
2.	İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
3.	SUK	Suriye Ulusal Konseyi
4.	UKK	Ulusal Koordinasyon Kurulu
5.	ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
6.	Türkmen	Türkmen Cephesi
7.	PYD	Demokratik Birlik Partisi
8.	YPG	Halk Koruma Birlikleri
9.	Milli	Milli Savunma Kuvvetleri
10.	Baas	Baas Tugayı
11.	Hizbullah	Hizbullah Kuvvetleri
12.	Rusya	Rusya Federasyonu
13.	Irak	Irak Cumhuriyeti
14.	Kore	Kore Halk Cumhuriyeti
15.	Belarus	Belarus Cumhuriyeti
16.	Nusra	El-Nusra Cephesi
17.	Suud	Suudi Arabistan
18.	Koalisyon	Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri
19.	Şam	Şam Deklarasyonu Grubu
20.	Kardeş	Müslüman Kardeşler
21.	Türkiye	Türkiye Cumhuriyeti
22.	Kaide	El-Kaide
23.	Cephe	İslami Cephe
24.	Katar	Katar Devleti
25.	ABD	Amerika Birleşik Devletleri
26.	İngiliz	Birleşik Krallık
27.	Fransa	Fransa Cumhuriyeti

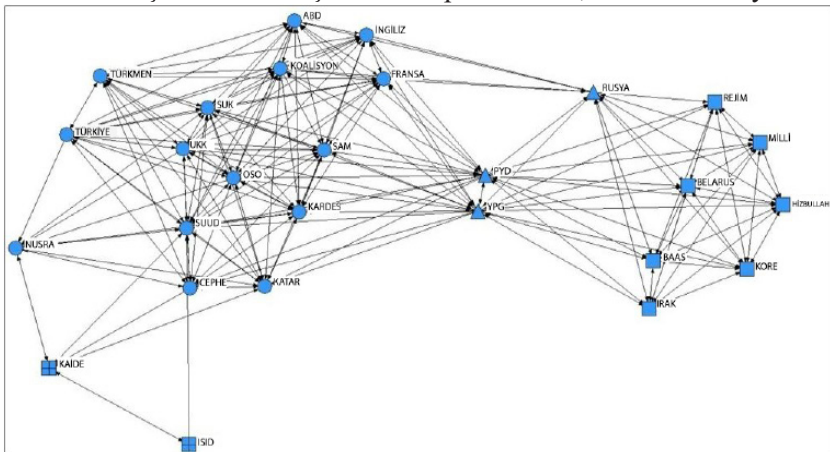
Suriye İç Savaşı'ndaki aktörlerin Tablo 5'te verilmiş olan tarafları üzerinden oluşturulan "attribute" veri seti kullanılarak çizilen ağ bağ haritası, Şekil 3'te gösterilmiştir. Aktör taraflarına göre kullanılan şekiller Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Aktör Taraflarına Göre Kullanılan Şekiller

Taraf	Şekil
Rejim Destekçileri	Kare
Muhالیfleri Destekleyenler	Daire
İki Taraflı Oyuncular	Yukarı Üçgen
DAEŞ Terör Örgütü ve Destekçileri	Kutu

Şekil 4: Aktörlerin Taraflarına Göre Farklı Renklerde Gösterilerek Çizilmiş Ağ Bağ Haritası

Suriye İç Savaşı'nda doğrudan veya dolaylı olarak yer alan aktörler düşünce kuruluşlarının raporlarından, hazırlanan yüksek

lisans-doktora tezlerinden ve gazete arşivinden elde edilen veri seti üzerinde, aşağıda sıralanmış olan analizler yapılarak sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan görselleştirmeler sonucunda Rusya, PYD ve YPG aktörlerinin, iki grubun bağlantı noktaları olduğu görülmektedir. Aynı zamanda DAESH terör örgütü ve El-Kaide aktörleri iki tarafla birlikte savaşmakta ve böylece iki taraf, söz konusu aktörlere karşı ortak hareket etmektedirler.

Yapısal Boşluk (Structural Hole) Analizi

Ronald Burt'ün ortaya attığı “yapısal boşluk kuramı”; bireylerin birbiriyle ilişki içindeyken rekabetin nasıl işlediğini açıklayıp ağların bilgi ve kontrol açısından iki tür faydasının bulunduğunu öne sürmektedir (Burt, 2004'ten ak. Gürsakal, 2009: 208).

Yapısal Boşluk kuramının temel eşitlikleri:

- Etkin Büyüklük (Eff Size): Ağın Büyüklüğü-Ağdaki Gereğinden Fazlalık
- Etkinlik (Efficiency): Etkin Büyüklük / Ağın Fiili Büyüklüğü

Suriye İç Savaşı'ndaki aktörlere ilişkin olarak UCINET üzerinde gerçekleştirilen yapısal boşluk analizi sonuçlarına göre (Tablo 9), aracı sosyal sermayesi en yüksek olan aktörler aşağıdaki gibidir:

1. PYD ve YPG
2. Suudi Arabistan
3. Suriye Ulusal Konseyi, Ulusal Koordinasyon Kurulu, Özgür Suriye Ordusu, Müslüman Kardeşler
4. Şam Cephesi, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon Güçleri

Şekil 2 incelendiğinde, yukarıda sıralanmış aktörlerin gerçekten de aracı konumda oldukları rahatlıkla görülebilmektedir.

Merkezlilik (Centrality) Analizleri

İlk kez 1869 yılında Fransız matematikçi Camille Jordan tarafından ortaya atılan Merkezlilik; hangi düğümlerin merkezde olduğunu belirleyip, düğümlerin ağdaki önemlerini ölçen ve düğümün konumunu belirlemekte kullanılan bir ölçüm türüdür (İpekçi, 2011, s. 38). Bir diğer tanıma göre Merkezlilik; “tek tek aktörlerin ağ bağ içerisindeki konumlarını tanımlamak ve ölçmek için geliştirilmiş bir kavramdır” (Öztaş, 2014, s. 143) ve “bir aktörün bağlı olduğu aktörlerle olan ilişkilerinin sayısının, bu ikinci aktörlerin diğer aktörlerle olan ilişkilerinin sayısına ağırlıklanmış oranı” (Öztaş, 2014, s. 149) üzerinden hesaplanır. “Bir gruptaki en yüksek merkezliliğe sahip (yıldızın ortasındaki) aktör” yıldız (star) aktör olarak nitelendirilmektedir (Öztaş, 2014, s. 151).

Ağın ve ağdaki düğümlerin güç, popülerite, prestij gibi özelliklerini ölçmekte kullanılan ölçü merkezlilik ölçüsüdür. Merkezlilik ağın tümü için ölçülebileceği gibi her düğüm için ayrı ayrı da ölçülebilmektedir (Gürsakaç, 2009, s. 90). Sosyal ağ analizi

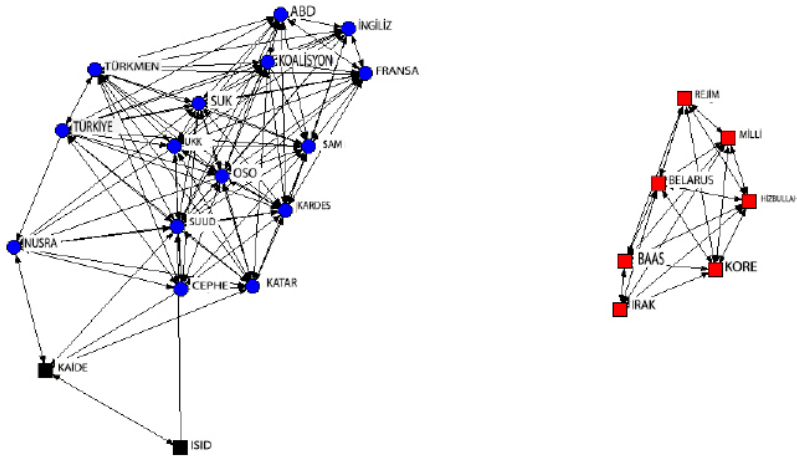
çerçevesinde; merkezilik kavramı yönsüz doğrular için, prestij kavramı ise yönlü doğrular için kullanılmaktadır. Ayrıca prestij kavramı giden yönlü doğrular için etki, gelen yönlü doğrular için ise destek adını almaktadır. Bir ağdaki merkeziliği ölçmek için kullanılan ölçümlerden bazıları aşağıda sunulmuştur (Gürsaka, 2009, s. 90-99):

- Birim Merkeziliği; Seçilen düğümün (birimin) diğer düğümler tarafından kolay ulaşılabilir yani yakın olması ve diğer düğümler için en kısa patikalarda bulunması durumuna birim merkeziliği adı verilmektedir.
- Göreceli Derece Merkeziliği (Relative degree centrality); Döngülerin olmadığı bir ağda en yüksek derecenin $(n-1)$ olacağı göz önünde bulundurulursa, göreceli derece merkeziliği, mutlak merkezilik ölçüsünün en yüksek dereceye bölünmesi ile bulunmaktadır.
- Özvektör Merkeziliği (Eigenvector centrality); düğümün ağdaki önemini göstermektedir. Özvektör merkeziliği ağdaki bütün bağlantıların eşit değerde olmadıklarını; etkili düğümlerin, bağlantılı olduğu daha az etkili düğümlere etki aktardığını varsaymaktadır. Bu ölçümde bağlantıların sayısı kadar kalitesi de önem kazanmaktadır.
- Karşılıklılık (Reciprocity); Düğümler arasındaki bağlantıların iki yönlü olup olmadığının incelenmesidir. Bütün merkezilik ölçüleri ile pozitif ve anlamlı korelasyon içinde olan tek ağ değişkeni karşılıklılıktır ve aktörler arasındaki iki yönlü bilgi akışı arttıkça merkezilik ölçüleri arasındaki fark azalmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, yukarıda sayılan üç farklı merkezilik çeşidi üzerinden ölçümler yapılmıştır. “Freeman Derece Merkeziliği” ölçümüne göre; derece merkeziliği en yüksek olan aktörler/yıldız aktörler PYD ve YPG, SUK, UKK ve ÖSO, Amerikan Öncülüğündeki Koalisyon Güçleri ve Suudi Arabistan’dır. “Freeman Arasındalık Merkeziliği” ölçümüne göre; arasındalık merkeziliği en yüksek olan aktörler PYD/YPG, Suudi Arabistan, El-Kaide ve Rusya Federasyonu’dur. Son olarak “Yakınlık Merkeziliği” ölçümüne göre; yakınlık merkeziliği en yüksek olan (infarness değeri en düşük olan) aktörler Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşler, YPG, PYD ve Suriye Ulusal Konseyi’dir.

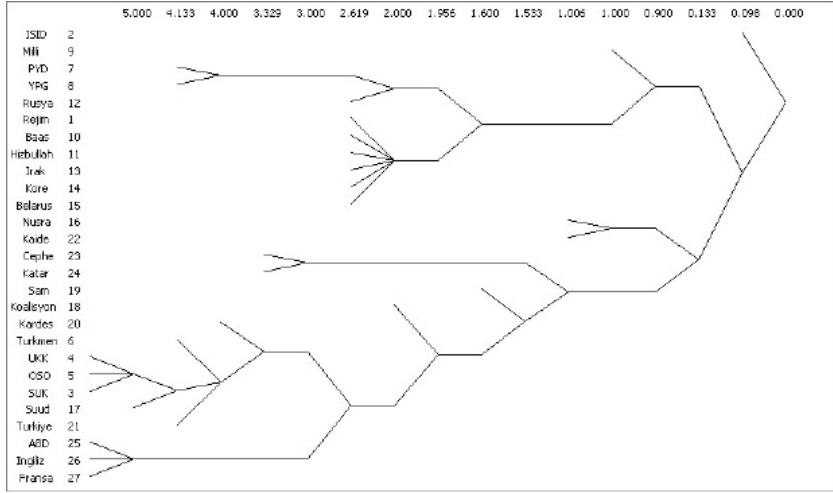
Suriye İç Savaşı ağ bağında arasındalık merkeziliği ölçümlerine göre en stratejik konumda yer alan aktörlerin PYD/YPG ve Rusya olduğu gözlenmektedir. Şekil 2’de iki farklı grubu birbirine bağlayan bir noktada olduğu görünen PYD/YPG ve Rusya ağ bağ haritasından çıkarıldığında Şekil 5’teki gibi bir ağ bağ haritası ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda PYD/YPG ve Rusya’nın, Suriye İç Savaşı ağ bağında en önde gelen “kilit aktör”lerinden (Carley, 2006, s. 5) oldukları rahatlıkla söylenebilir.

Şekil 5: Arasındalık Merkeziliği Analizi Sonuçlarına Göre Kilit Aktör Olarak “PYD, YPG ve Rusya”

Alt Grup Analizi (Klik): Klik (Clicque); “bir ağ bağı birbirlerine doğrudan ve güçlü bağlarla bağlı aktörlerinin oluşturduğu bir alt kümesidir. N-Klik ise: Bir ağ bağı “n” sayıdaki bağla birbirlerine ulaşabilen tüm aktörleri”ni ifade eder (Öztaş, 2014, s. 149). En az üç aktörün bir alt küme (klik) oluşturacağı varsayımı altında Suriye İç Savaşı için yapılan klik (clicques) analizi sonucunda, aşağıda verildiği üzere (Şekil 6), 13 adet alt küme (klik) tespit edilmiştir:

Şekil 6: Suriye İç Savaşı Alt Küme (Klik) Analizi Sonuçları

Köprü (BonacichPower / Beta Centrality) Analizi

Şekil 2'deki ağ bağ haritasında yer alan aktörlerden özellikle Amerikan Öncülüğündeki Koalisyon Güçleri, PYD/YPG ile Rusya; kendilerine doğrudan bağlı olan aktörleri, ağ bağın diğer aktörlerine bağlayan tek yol konumunda bulunmaları nedeniyle ağ bağ terminolojisinde köprü aktörler olarak tanımlanmaktadır (Öztaş, 2014, s. 142-143). UCINET üzerinde yapılan “Köprü (Bonacich Power/ Beta Centrality) Analizi” sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir. “Köprülerin kaldırılması durumunda ağ bağ içerisinde birbirinden kopuk aktörler ve/veya alt yapılar ortaya çıkar. Köprüler genellikle (her zaman değil), işlevleri gereği, ağ bağlar içerisinde oldukça önemli roller oynama potansiyeline sahiptirler” (Öztaş, 2014, s. 143).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suriye, iç savaş bağlamında, çok aktörlü, karmaşık ve her an yeni ittifakların kurulabileceği aktif çatışma alanlarından biridir. Çoğu zaman uzmanlar tarafından dahi savaşın nereye evrileceği öngörülmemektedir. Şüphesiz söz konusu öngörülemezlik ve çatışma ortamı, komşu ülkeleri de önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. 2016 yılı itibarıyla ise savaş ve çatışmalar yapılan anlaşmalar ile hafiflemiş, özellikle ülke ve gruplar DAESH terör örgütüne karşı ittifaklar oluşturmuştur. Ancak, her ne kadar son durum stabil olsa bile, her an başka bir çatışma ve savaş kapısı açılabilir.

Çalışmada yapılan analizler sonucunda ittifakların ve rekabetin boyutları açık bir şekilde ifade edilmiştir. Her ne kadar yazılı olarak analizlere benzer sonuçlar elde edilebilecek olsa da işin görselliğe aktarılması ve diğer analizlerin yapılması noktasında ağ bağ analizlerinin etkisi açıktır. Bu kapsamda yeni uygulama alanları bulan sosyal ağ bağ analizleri, Suriye İç Savaşı'na da uygulanarak literatüre yeni bir katkı sağlanmıştır.

Yıldız aktörlerin PYD/YPG'nin çıkması, gerek analizler gerekse literatür çalışmalarına göre şaşırtıcı olmamalıdır. Söz konusu aktörler hem yerel aktörlerdir hem de iç savaşın iki tarafını oluşturan aktörler tarafından yoğun olarak desteklenmektedirler. 2016 yılının haziran ayı içerisinde Kürt güçlerinin ileri harekate başlamaları ile Rusya ve ABD tarafından desteklenmeleri analiz sonuçlarını doğrulamaktadır. İleri hareketin DAESH terör örgütü güçlerine karşı yapılmış olduğu iddia edilse dahi, Kürtlerin siyasi kazançsız böyle bir operasyona girişmeyeceği aşikardır. Aynı zamanda gerek Freeman Arasındalık Merkeziliği gerekse Freeman Derece Merkeziliği'ne göre, Rusya iç savaşta dikkate alınması gereken kilit aktörlerden bir tanesidir. Rusya, rejimi ayakta tutmak için savaşta çatışmaya girmiş, askerlerin ölümüyle yüzleşmiş ve yeni üsler kurmak zorunda kalmıştır. İran ve Hizbullah, Suriye rejiminin Rusya ile birlikte en büyük destekçileri arasındadır. Analizlerde yalnız çıkan aktörler olması aslında her iki aktörün de Rusya'dan başka hesapları olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar analiz edildiğinde stratejik konumda olan aktörlerin Rusya, YPG ve PYD olduğu görülmektedir. Söz konusu aktörler iki taraf arasında köprü pozisyonundadır ve hem grupları bir araya getirebilecek hem de aralarındaki iletişimi sağlayabilecek yapıdalardır. Bu kapsamda özellikle geliştirilecek stratejilerin, söz konusu aktörleri dikkate alarak ve bu aktörlere özel önem verilerek geliştirildiği takdirde başarı şansı artacaktır. Son yaşananlar, Kürtlerin çoğunluğunu oluşturduğu grupların ileri hareket analiz sonuçlarını desteklemektedir. Sonuç olarak sosyal ve siyasal sermayesi en güçlü aktörler rejim güçlerini destekleyen Rusya; rejime karşı savaşan Özgür Suriye Ordusu, Türkiye ve Suudi Arabistan; kendi amaçları peşinde koşarken zaman zaman rejimle kimi zaman da rejime karşı güçlerle ittifaklar yapan PYD ve YPG unsurlarının çoğunluğunu oluşturduğu yapılanmalardır.

Türkiye analiz sonuçlarına göre konumlandırmasını daha sağlam temellere oturtarak ittifaklarını çoğaltmalıdır. Türkiye her ne kadar ABD önderliğindeki Batı güçleri ile beraber hareket etmeye çalışsa da kilit aktör olan Rusya ile arasını düzeltmesi gerektiği çoğu uzman tarafından ve bu çalışma sonuçlarına göre önerilen bir yeniden konumlandırma stratejisidir. Uçak düşürülmesi ile başlayan süreçte Türkiye, Suriye’de operasyonlar yapamamakta ve kendi ulusal kırmızı çizgilerini korumakta zorluk çekmekteyken krizin aşılması ve ilişkilerin yeniden gelişmesi ülke için çok önemli bir gelişmedir. 2016 yılının haziran ayı sonlarına doğru başlayan Rusya ve İsrail ile siyasal yakınlaşma söz konusu konumun yeniden kurulmasına büyük katkı sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler ile Türkiye, Suriye İç Savaşı’nda Batılı güçlerden daha güçlü bir konum elde ederek hem pozisyonunu geliştirmiş hem de bölgede daha aktif operasyonlar düzenleyebilmiştir. Uluslararası ilişkilerde sıklıkla kullanılan ağ bağ analizi ile Türkiye hangi aktöre nasıl davranması gerektiğini ve hangi ülkelerin ne gibi ittifaklar kurduğu ile söz konusu ittifakların nelere bağlı olduğunu daha gerçekçi analiz edebilecektir.

KAYNAKLAR

21.yy Türkiye Enstitüsü, *Suriye Muhalefeti'nin Aktörleri*, Rapor, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Bir Rojava, 35 Farklı Silahlı Grup!”, *Nerinaazad*, <http://m.nerinaazad.com/news/kurdistan/rojava/bir-rojava-35-farkli-silahli-grup>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Dünden Bugüne Suriye”, *Stradigma*, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=3&no=17>, (Erişim Tarihi: 02.04.2016).

“Foreign Minister Davutoğlu: Turkey will continue to support the Syrian Turkmen”, *MFA*, <http://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-turkey-will-continue-to-support-the-syrian-turkmen.en.mfa>, (Erişim Tarihi: 30.03.2016).

“Interview with Bashar Al-Assad”, *The Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

“İsim İsim Suriye’de Savaşan Örgütlerin Listesi”, *Oda TV*, <http://odativ.com/isim-isim-suriyede-savasan-orgutlerin-listesi-3009141200.html>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Ortadoğu’da Barış Aktörler, Sorumlar ve Çözüm Arayışları Sempozyumu”, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, 2014.

“Sosyal Savaş”, *Issuu*, https://issuu.com/sosyalsavas/docs/v3_a3, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Suriye Direnişinde Muhalifler”, *Medeniyet Vakfı*, <http://www.medeniyetvakfi.org/vakif/ana-sayfa/guencel-haberler/suriye-direnisinde-muhalifler>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Suriye İslam Cephesi’nin En Büyük Bileşeni: Ahrar’uş Şam İslami Hareket”, *Genç Birikim*, <http://www.gencbirikim.net/suriye-islam-cephesinin-en-buyuk-bileseni-ahrarus-sam-islami-hareketi/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Suriye Krizi: Muhalif Siyasi Güçler”, *BBC*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhalif_gruplar, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Suriye’deki Kürtler ve Türkmenler Haritası”, *Polis Haber*, <http://www.polishaber.net/suriyedeki-kurtler-ve-turkmenler-haritasi-8755h.htm>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Suriye’de Savaşta Kaç Taraf Var?”, *Haber 7*, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1506259-suriyede-savasta-kac-taraf-var>, (Erişim Tarihi: 05.10.2016).

“Suriye Son Durum Haritası”, *Stratejik Ortak*, <http://www.stratejikortak.com/2016/04/suriye-son-durum-2016.html>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

“Syrian Army Tanks Moving Towards Hama”, *BBC News*, bbc.co.uk, (Erişim Tarihi: 02.04.2016).

“Şer Ekseninin Suriye’deki Terörü”, *7sabah*, <http://7sabah.com/?id=14&inc=article&part=article>, (Erişim Tarihi: 03.03.2016).

“The Turkmen of Syria: Exposed Early to Assimilation and Aeportation Policies”, *Turkmen NL*, http://www.turkmen.nl/1A_soitm/Art.1-A1512.pdf, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

“Who Is Fighting Whom in Syria”, *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2015/10/01/world/middleeast/the-syria-conflicts-overlapping-agendas-and-competing-visions.html?_r=1, (Erişim Tarihi: 05.10.2016).

ABDUL-ATHEEM H., “Two Main Blocs for the Syrian Opposition and the Differences Between Them, Syria Revolts”, <http://syriarevolts.wordpress.com/2011/10/10/two-main-blocs-for-the-syrian-opposition-andtheir->, (Erişim Tarihi: 10.03.2016).

ABUHASAN M., “*Arap Baharı Sonrası Suriye’de Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.

AKGÜN B., “ABD’nin Suriye Politikası”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, 2012, s. 10-16.

Alarabiye, <http://classic.aawsat.com/details.asp?section=4&issueno=11827&article=617493>, (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

Aljazeera Studies, <http://studies.aljazeera.net/reports/2013/08/201382893040564778.htm>, (Erişim Tarihi: 02.04.2016).

ALSAYADI J., “ABD’nin Suriye Krizi Politikasında Türkiye’nin Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Altavbe, http://www.asharqalarabi.org.uk/markaz/m_abhath-10-07-12.htm, (Erişim Tarihi: 24.06.2016).

AL-YASSİN A., “Syrian Rebel Leader: We Won’t Share U.S. Arms With Extremists”, *NPR*, <http://www.npr.org/2013/05/04/181158423/syrian-rebel-leader-we-wont-share-u-s-arms-with-extremists>, (Erişim Tarihi: 04.05.2016).

ATAY F. R., *Zeytindağı*, Can Kitabevi, İstanbul 1980.

BALBAY M., *Suriye Raporu*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2006.

BÖLME Selin M., “Suriye’de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya”, *SETA*, <https://www.setav.org/suriyede-aktorler-rejim-muhalefet-dini-yapi-ve-medya/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

CARLEY K., “A Dynamic Network Approach to the Assessment of Terrorist Groups and the Impact of Alternative Courses of Action”, *Institute for Software Research International*, 2016, s. 1-10.

Central Intelligence Agency, *CIA*, <https://www.cia.gov/library/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

CROSS R. vd., “Knowing What We Know: Supporting Knowledge Creation and Sharing in Social Networks”, *Organizational Dynamics*, 2001, s. 100-120.

DİLİPAK A. vd., “Müslümanlar IŞİD’e Nasıl Yaklaşmalı?”, *H. Haber*, 2014.

DOĞAN H. A., “Çevrimiçi Toplulukların Sosyal Ağ Analizi: Bir Öğretmen Forumu Örneği”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

DORAN M. S., “Syria the Ghosts of Hama”, *The Arab Awakening America and the Transformation of the Middle East*, 2011.

Dünya Bülteni Araştırma Masası, *Arap Baharı’nda Suriye Krizi*, DÜBAM Yayınları, 2012.

EKREM E., “Çin’in Suriye Politikası ve Çözüm Planı” *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, 2012, s. 28-36.

EL-EYYUBİ N. M., “Tadkhim El-Devle Al-Arabiyya: Elmojtama Wa Elsiyasa Fi Aşşarq Al Awsat”, Beyrut 2010.

ERCİYES E., *Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2004.

ERDOĞAN M., “Avrupa Birliği’nin Suriye Politikası”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, 2012. s. 16-22,

ERENDİL M., *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1992.

ERGÜN O., “Orta Doğu’da Yeni Stratejik Çevreleme Girişimlerinin Türk Dış Politikasına Etkisi: Suriye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2013.

ERHAN Ç., “Dış Politika”, *Akademik Perspektif*, <http://akademikperspektif.com/2016/02/14/natonun-gorev-alaninda-suriye-var-mi/>, (Erişim Tarihi: 30.06.2016).

FREEMAN L., *The Development of Social Network Analysis: A Study in the Sociology of Science*, Empirical Press, Canada 2004.

GALASKIEWICZ J.,-S. Wasserman, “Mimetic Processes Within an Interorganizational Field: An Empirical Test”, *Administrative Science Quarterly*, 1989, s. 454-479.

GRETZEL U., *Social Network Analysis: Introduction and Resources*, IRS, 2001.

GROUP I. C., “Uncharted Waters: Thinking Through Syria’s”, *Middle East Briefing*, 2011.

GÜRSAKAL N., *Sosyal Ağ Analizi*, Dora Yayınları, Bursa 2009.

HADDICK R., “Advice to the US on Syria”, *Foreign Policy*, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/08/10/advice_to_the_us_on_syria, (Erişim Tarihi: 04.04.2016).

HINNEBUSCH R., “State, Civil Society and Political Change in Syria”, *Civil Society in the Middle East*, 1996.

İNANÇ Z. S., “Fransa’nın Suriye Politikası”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, 2012, s. 22-28.

İPEKÇİ H., “Günümüz Çatışmalarında Sosyal Ağ Analizinin İstihbarattaki Önemi”, *Kara Harp Okulu*, 2011.

ISCHINGER W., “Kreuzung Unterschiedlicher Interessen”, *ORF*, <http://news.orf.at/stories/2133902/2133889/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2016).

KAIS R. (R. Sadi, Düzenleyen) *Odatv*, <http://odativ.com/isim-isim-suriyede-savasan-orgutlerin-listesi-3009141200.html>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

KHASHAN H. “The View from Syria and Lebanon”, *Middle East Quarterly*, 2011.

KILO M., “Syria the Road to Where”, *Contemporary Arab Affairs*, 2011.

KISSINGER H., “Suriye’ye Müdahale Küresel Düzeni Çökertme Riski Taşıyor”, *Washington Post*, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/henry-kissinger/17934/suriyeye-mudahale-kuresel-duzeni-cokertme-riski-tasiyor>, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

KÖROĞLU U., “İran’ın Suriye Politikası”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, 2012, s. 44-53.

KUŞ Ö., “Suriye Muhalefatinin Siyasal Görünümü Geriye Dönük Bir Analiz”, *ORSAM*, 2014, s. 1-16.

MANAZ A., “Dünden Bugüne Suriye”, *Stradigma*, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=17>, (Erişim Tarihi: 02.05.2016).

MERCAN H., *Suriye Rejimi ve Dış Politika*, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul 2012.

MUSTAFA H., “Takip Etme”, *Merkez Eddirasat Essiyasiyya Al Arabiyya*, 2011.

NERGÜZ E., “ABD’nin Ortadoğu’da Yeni Politik Kavramı; Mezhepsel Gelirim”, *Solukbeniz*, <http://www.solukbeniz.com/mezhepsel-gerilim#>, (Erişim Tarihi: 03.09.2012).

O’BAGY E., “The Free Syrian Army”, *Understanding War*, <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/The-Free-Syrian-Army-24MAR.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

Office of the High Commissioner for Human, “Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic”, 2012.

ÖZTAŞ N., *Örgüt*, Otorite Yayınları, Ankara 2014.

SEMİN, A., - T. E. Öztürk, “Bilge Söyleşi: Esed Sonrası Suriye”, *Bilgesam*, <http://www.bilgesam.org/incele/665/-bilge-soylesi--esed-so-nrasi-suriye/#.Vyrwq4YtGxc>, (Erişim Tarihi: 05.05. 2016).

SİVRİ H., “İŞİD ve Nusra’nın Ortak Geçmişi”, *Yakın Doğu Haber*, http://www.ydh.com.tr/HD12984_isid-ve-nusranin-ortak-gecmisi.html, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

SLIM R., “The Middle East Channel”, *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/11/02/meet-syrias-opposition/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

Suriye Türkmen Meclisi, <http://suriyeturkmenmeclisi.org/>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

SÜER B., “Suriye’de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi”, *Akademik Orta Doğu*, 2012, s. 1-20.

ŞEN A., “Suriye Askeri Muhalefeti”, *ORSAM*, Ankara 2015.

ŞEN Y., “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, 2013, s. 54-79.

TORAMAN İ., “Arap Baharı ve Suriye”, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2015, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ULUTAŞ U., “The Syrian Opposition in the Making, Capabilities and Limits”, *Insight Turkey*, 2011, s. 87-106.

ULUTAŞ U.-H. Hoca, “Suriye Devrim mi, Bölünme mi?”, *SETA*, 2014, s. 17-37.

United Nation, <http://www.un.org/en/sc/members/>, (Erişim Tarihi: 29.06.2016).

UYSAL A., “Suriye Krizi ve İslâm Dünyası”, Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), *SDE Analiz*, Haziran 2012, s. 36-40, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

WIELAND C., “Between Democratic Hope and Cenrifugal Fears, Syria’s Unexpected Openended Intifada”, *Internationale Politik and Gesellschaft*, 2011.

YAZICI A., “Rusya’nın Suriye Politikası”, Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler, *SDE Analiz*, 2012, s. 40-44.

YEZDANI İ., “Syrian Turkmens Ask Equality in Opposition”, *Hurriyet Daily News*, <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nID=36998&NewsCatID=359>, (Erişim Tarihi: 06.05.2016).

YİĞİT D., “İsrail’in Suriye Politikası, IŞİD ve Kürtler”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/israil/2015/06/30/8216/israilin-suriye-politikasi-isid-ve-kurtler>, (Erişim Tarihi: 01.03.2016).

YILMAZ D. H., “Suriye İç Savaşı, Küresel Aktörler ve Kosova Modeli”, *ORSAM*, 2013, s. 7-19.

YILMAZ M., “Suriye, Süreklilik ve Değişimin Çatışması”, *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analizi*, 2011.

ZISSE E., “Ortadoğu-Geçiş ve Halefiyet-Süreklilik ve Değişim”. *Avrasya Dosyası Arap Dünyası Özel 3 Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2000, s. 115.